

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Právní rámec vzniku československých
vojenských jednotek v zahraničí během 2.
světové války**

Autor diplomové práce:

Antonín Horný

Vedoucí diplomové práce:

doc. JUDr. Vilém Knoll, Ph.D.

Plzeň 2024

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Antonín HORNÝ**
Osobní číslo: **R19M0112P**
Studijní program: **M0421A220004 Právo a právní věda**
Téma práce: **Právní rámec vzniku československých vojenských jednotek v zahraničí během 2. světové války**
Zadávající katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Právní aspekty budování vojenských jednotek v Polsku
3. Právní aspekty budování vojenských jednotek ve Francii
4. Právní aspekty budování vojenských jednotek ve Velké Británii
5. Právní aspekty budování vojenských jednotek v Sovětském svazu
6. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

ČEJKA, Eduard. Československý odboj na Západě (1939-1945). Praha: Mladá fronta, 1997. ISBN 8020406093.
KLUČINA, Petr. Vojenské dějiny Československa. Ilustroval Pavel MAJOR. Praha: Naše vojsko, 1989. ISBN 80-206-0056-6.
KUKLÍK, Jan. Do poslední pence: československo-britská jednání o majetkoprávních a finančních otázkách 1938-1982. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1332-1.
KUKLÍK, Jan. Londýnský exil a obnova československého státu, 1938-1945: právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 8071846651.
SEGEŠ, Vladimír, Vojtěch DANGL, Miloslav ČAPLOVIČ, Jozef BYSTRICKÝ, Jan ŠTAIGL, Michal ŠTEFANSKÝ a Imrich PURDEK. Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov. Praha: Ottovo nakladatelství, 2015. ISBN 978-80-7451-469-2.
Archivní fondy – například Vojenského historického archivu (VHA)

Vedoucí diplomové práce: **Doc. JUDr. Vilém Knoll, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **22. března 2023**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2024**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 18. září 2023

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma
*„Právní rámec vzniku československých vojenských jednotek v
zahraničí během 2. světové války“*
vypracoval samostatně s využitím literatury a informací,
na něž odkazuji.

V Plzni dne 31. března 2024

Antonín Horný

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucímu mé diplomové práce
doc. JUDr. Vilému Knollovi, Ph.D. za ochotu, cenné rady a čas, který mi věnoval.

Obsah

ÚVOD	1
1 PRÁVNÍ ASPEKTY BUDOVÁNÍ VOJENSKÝCH JEDNOTEK V POLSKU	4
1.1 Shromáždění první československé zahraniční jednotky	5
1.2 Legalizace jednotky a ústup z Polska	9
2 PRÁVNÍ ASPEKTY BUDOVÁNÍ VOJENSKÝCH JEDNOTEK VE FRANCII.....	13
2.1 Přesuny do Francie a Cizinecká legie.....	15
2.2 Obnovení československé armády ve Francii a činnost Československého národního výboru.....	17
2.3 Účast československých jednotek v bojích ve Francii a rozpuštění armády ...	26
3 PRÁVNÍ ASPEKTY BUDOVÁNÍ VOJENSKÝCH JEDNOTEK VE VELKÉ BRITÁNII.....	30
3.1 Odboj na Britských ostrovech a prozatímní státní zřízení.....	31
3.2 Obnovení armády na britské půdě.....	34
3.3 Finanční smlouva s Velkou Británií	41
4 PRÁVNÍ ASPEKTY BUDOVÁNÍ VOJENSKÝCH JEDNOTEK NA BLÍZKÉM VÝCHODĚ A V SEVERNÍ AFRICE	45
5 PRÁVNÍ ASPEKTY BUDOVÁNÍ VOJENSKÝCH JEDNOTEK V SOVĚTSKÉM SVAZU ...	49
5.1 Předpoklady pro vznik československých jednotek v SSSR.....	49
5.2 Výstavba v Buzuluku a zapojení čs. jednotek na východní frontě	54
5.3 Smlouva o vzájemné spolupráci a memorandum československé vlády o vojenských otázkách.....	57
ZÁVĚR	61
RESUMÉ.....	63
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	65
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	66

Úvod

Československé vojsko bylo po událostech v březnu 1939 formálně rozpuštěno, nicméně se mnoho Čechoslováků hodlalo do bojů zapojit ve spojeneckých armádách za hranicemi své vlasti. Během druhé světové války reprezentovali Československou republiku na mnoha bojištích po celé Evropě. Samotný vznik jednotek byl složitý a náročný proces, při kterém bylo nutné překonat řadu překážek.

Pro vznik československých jednotek na území cizích států neexistovaly potřebné předpoklady, které bylo pak potřeba vytvářet za hektických podmínek druhé světové války. Tyto jednotky představovaly pro zahraniční odboj silnou oporu pro prosazení myšlenky obnovení Československa v předmnichovských hranicích. Odboj se tedy neustále snažil zástupce jednotlivých zemích přesvědčit o zformování těchto jednotek, které hrály klíčovou roli v rámci zviditelnění zahraničního odboje.

Práce je rozdělena na pět kapitol, a to dle zemí a oblastí, kam směřovaly emigrační vlny a kam se přesouvala odbojová centra. V první kapitole práce pojednává o začátcích v sousedním Polsku, kam směřovalo mnoho československých uprchlíků. Mezi nimi byli i vojáci, kteří se pak zapojili v boji proti Německu na frontách po celé Evropě. V této kapitole je popsána úloha československých zastupitelských úřadů ještě před samotným vypuknutím války, především konzulátu v Krakově, kde byla ustanovena československá vojenská jednotka. Přes první příznivější kroky polských úřadů se práce dostává ke vzniku Legií Čechů a Slováků a souvisejícímu dekretu z 3. září roku 1939. Tento významný právní akt s sebou ovšem nesl jiné diplomatické i právní problémy, které jsou zde rovněž popsány.

V druhé kapitole se práce věnuje Francii, kam se přesunulo i hlavní těžiště zahraničního odboje. Opět byly klíčové zásahy zastupitelských úřadů, především pak Štefana Osuckého, který představoval protiváhu Edvardu Benešovi v rámci zahraničního odboje a s francouzskými představiteli vyjednával o možnostech vzniku československých jednotek na území Francie. Práce se dostává ke snahám o prosazení československé exilové vlády a ustanovení Československého národního výboru, který i přes své limitace koordinoval výstavbu československých

jednotek. Kapitola se zabývá konkrétními právními podklady ve formě smluv, rozkazů, či směrnic.

Ve třetí kapitole práce pojednává o výstavbě jednotek ve Velké Británii. Z poražené Francie se na britské ostrovy přesunul zahraniční odboj a s ním i mnoho československých vojenských příslušníků. Ve Velké Británii se zahraničnímu odboji podařilo prosadit uznání československé prozatímní vlády, což upevnilo jeho pozici a napomohlo k prosazování dalších cílů. Kapitola rozebírá Dohodu o obnovení československé armády z 25. října roku 1940 a související přílohy. Samostatná podkapitola je věnována finanční dohodě s Velkou Británií, která měla dalekosáhlé důsledky. V této kapitole je i podrobněji rozebrán právní rámec vzniku a organizace jednotek na úrovni zákonů a činnost prezidenta republiky a exilové vlády, zejména ministerstva národní obrany a dalších orgánů.

Čtvrtá kapitola se zabývá otázkou vzniku jednotek na Blízkém východě a v severní Africe. Po přesunech vojáků zde svou roli kromě velvyslanectví sehrála i vojenská mise, řešící jednotky po administrativní stránce. Vojensky jednotky spadaly převážně pod britské velení, a tedy zde bude rovněž zmíněna Dohoda z 25. října 1940. Práce dává prostor vzniku 11. východního pluku, který účastnil obrany přístavního města Tobruk.

Pátá a poslední kapitola pojednává o odboji na východě a výstavbě československých jednotek v Sovětském svazu, kde byla vojenská základna vůbec nejpočetnější. V prvních fázích byl kontakt mezi československými a sovětskými představiteli zajišťován v podobě zpravodajské činnosti. Po napadení Sovětského svazu Německem a obnovení diplomatických vztahů se akcelerovala výstavba československých jednotek. Problémem byl nedostatek lidských zdrojů a bylo potřeba vyjednat podmínky pro propuštění československých občanů z internačních táborů. Práce se věnuje právním podkladům pro vznik a organizaci těchto jednotek.

Nejvíce informací a pramenů pro zpracování této práce jsem získal z odborné literatury a z vydaných dokumentů československé zahraniční politiky. Čerpal jsem i z archivních fondů, konkrétně z Vojenského ústředního archivu – Vojenského historického archivu a z Archivu Ministerstva zahraničních věcí.

Základní přehled okolností, za kterých vznikaly československé vojenské jednotky za druhé světové války přinesly některé přehledové publikace, konkrétně:

KLUČINA, Petr. Vojenské dějiny Československa. Ilustroval Pavel MAJOR. Praha: Naše vojsko, 1989.; a novější SEGEŠ, Vladimír; DANGL, Vojtech; ČAPLOVIČ, Miloslav; BYSTRICKÝ, Jozef; ŠTAIGL, Jan et al. Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov. Praha: Ottovo nakladatelství, 2015.

V rámci objasnění fungování orgánů Československého národního výboru a prozatímního státního zřízení posloužily publikace: KUKLÍK, Jan. Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945: právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci. Praha: Karolinum, 1998. a KUKLÍK, Jan. Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939 - 1940. Praha: Karolinum, 1996.

Některé právní aspekty byly zpracovány v těchto publikacích: SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. 1. československá divize ve Francii (1939-1940). Praha: Ministerstvo obrany ČR - Prezentační a informační centrum MO, 2010. a MARŠÁLEK, Zdenko. "Česká" nebo "československá" armáda?: národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939-1945. 1938-1953. Praha: Academia, 2017.

Cenným zdrojem byla elektronická databáze specializovaného periodika Historie a vojenství, vydávaného Vojenským historickým ústavem Praha a elektronické zdroje. Mnoho užitečných informací se podařilo získat z jednotlivých příspěvků z mezinárodní konference: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. Československá armáda 1939-1945: (plány a skutečnost): příspěvky z mezinárodní konference 22.-23. října 2002. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informací a služeb, 2003.

Tato práce byla zpracována v rámci řešení interního projektu ZČU SGS-2023-012 „Právo v běhu času 4“, který je řešen na katedře právních dějin Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni.

1 Právní aspekty budování vojenských jednotek v Polsku

Polsko se stalo první zemí, ve které došlo k prvním pokusům vytvořit zahraniční vojenskou jednotku složenou z československých emigrantů. Již na jaře 1939 sem směřovalo mnoho dobrovolníků, kteří hodlali po okupaci Československa vstoupit do vojenských jednotek na straně spojenců. Většina z nich však Polska plánovala pouze využít jako přestupní stanici a dostat se do Francie či Velké Británie, kde se postupně formoval zahraniční odboj.¹ Společná hranice s nově vzniklým protektorátem Čechy a Morava umožnila příležitost utéct tisícům emigrantů. Cesta byla nebezpečná, přesto vycházela z dostupných možností nejlépe. Beckovský režim v Polsku zneužil situace pro útok na české Těšínsko, ale sám se ocitl v nebezpečné pozici se stále agresivnějším rozpínajícím nacistickým Německem, které připravovalo svůj útok. Právě proto mnoho běženců doufalo, že polský režim najde pochopení pro zahraniční akci, případně umožní vytvoření československé jednotky na svém území.²

Pohnutky odchozích československých občanů pro odchod ze země byly různé. Někteří prchali před nacismem a rasovými zákony, které implementovaly okupační síly. Jiní odcházeli přímo s vlasteneckým cílem a myšlenkou, že hodlají proti okupantům bojovat, často byli podpořeni ilegálními organizacemi. Zvláštní skupinu pak tvořili i političtí uprchlíci, obávající se nacistické perzekuce ať už kvůli své činnosti, či pouze příslušnosti.³ Další, v zásadě specifickou, skupinu tvořili pochopitelně i Židé, kteří se nacházeli obzvláště ve složité situaci, protože se neustále obávali objevení policií, či vydání gestapu. Řada z nich se později zapojila i do vojenských jednotek.⁴ Často se uprchlíci neshodovali v politických názorech, nicméně rozhodujícím sjednocujícím prvkem bylo pro většinu osvobození a obnova Československé republiky v předmnichovských hranicích.⁵

¹ SEGEŠ, Vladimír; DANGL, Vojtech; ČAPLOVIČ, Miloslav; BYSTRICKÝ, Jozef; ŠTAIGL, Jan et al. *Vojenské dějiny Slovenska a Slovákův*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2015, s. 317.

² BROFT, Miroslav; ČEJKA, Eduard; GEBHART, Jan; KIŠ, Štěfan; NEJEDLÝ, Miloslav; *Vojenské dějiny Československa. IV. díl, (1939-1945)*. Praha: Naše vojsko, 1988, s. 31.

³ HRDLIČKA, František a kol. *V boji za svobodu Československa*. Praha: Magnet-Press, 1990, s. 33.

⁴ KULKA, Erich. *Židé v československé Svobodově armádě*. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 22.

⁵ HRDLIČKA, František a kol. *V boji za svobodu Československa*, s. 33.

1.1 Shromáždění první československé zahraniční jednotky

Politické vztahy mezi Československem a Polskem byly velmi napjaté. Jak již bylo řečeno, komplikace způsobily zejména územní nároky, které se projevíly ještě na podzim 1938, kdy Polsko zabralo některá československá území. Na jaře roku 1939 se situace začala měnit a Poláci umožnili alespoň vstup uprchlíkům z Protektorátu. Nebyl jim však zajištěn azyl a docházelo i k vracení některých uprchlíků do protektorátu. Zajišťování odchodu ze země, mimo jiné i československým vojákům, zabezpečovala odbojová organizace Obrana národa. Bohužel zde nebyla ze strany polských úřadů dostatečná ochota spolupracovat.⁶

Klíčovou roli sehrál konzulát v Krakově, tato skutečnost byla kromě výhodné polohy dána tím, že odmítl německé požadavky na předání do německých rukou a dále pokračoval ve své činnosti. Jednalo se o hlavní důvod, proč docházelo ke zformování první jednotky právě zde. Poláci však odmítli konzulát uznat jako československý a obecně se stavěli k československému zahraničnímu odboji navenek spíše lhostejně, tedy oficiálně neuznávali jeho existenci.⁷ I přes pokyny z Prahy a z Varšavy, které přikazovaly k odevzdání úřadu, poslal přednosta Vladimír Znojemský dopis Edvardu Benešovi, kde vyjádřil svou podporu zahraniční akci.⁸ Ke konci léta roku 1939 konzulátem v Krakově prošlo více než 10 000 uprchlíků, asi třetinu tvořili vojenští dobrovolníci s cílem se zapojit v aktivním boji. Postupně se tito dobrovolníci dostali do vojenských jednotek působících ve Francii, Velké Británii, Středním východě a v Sovětském svazu.⁹

Dne 4. dubna 1939 v Krakově vzniklo „Sdružení československých emigrantů v čele s komunistou Karlem Ditrichem, které mělo za cíl sjednotit československou emigraci bez rozdílu národnosti a původu. Brzy však docházelo ke sporům a následnému rozštěpení, když vlastenečtí Češi vytvořili zvláštní politickou sekci. Docházelo i ke sporům mezi vojenskými emigranty a těmi politickými.¹⁰ Významným dnem se stal 30. duben 1939, kdy se dle nařízení

⁶ FRIEDL, Jirí. *Na jedné frontě: vztahy československé a polské armády (Polskie Siły Zbrojne) za druhé světové války*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005, s. 51.

⁷ ČEJKA, Eduard. *Československý odboj na Západě (1939-1945)*. Archiv (Mladá fronta). Praha: Mladá fronta, 1997, s. 74.

⁸ NĚMEČEK, Jan. *Soumrak a úsvit československé diplomacie: 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Novověk. Praha: Academia, 2008, s. 281.

⁹ SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii (1939-1940)*. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Prezentační a informační centrum MO, 2010, s. 7.

¹⁰ Vojenský historický archiv (dále jen VHA), f. Polský legion 1939–1941, Deník Polského legionu 15. 3. – 17. 9. 1939, inv. č. 1, sign. (1/1), sv. 1, k. 1, s. 3.

konzula Znojemského koná v Krakově shromáždění důstojníků. Tohoto shromáždění se účastnili ti příslušníci z emigrantů, kteří se hodlali zapojit do voj. skupiny, mimo jiné i npor. let. J. Král a por. děl. J. Kaleta. Rozhodlo se o postupu platných předpisů čs. branné moci, to znamenalo zachování vojenské kázně a přísného vojenského řádu.¹¹ Tím došlo k formálnímu založení zvláštní vojenské skupiny – Zahraniční skupiny československé. Velitelem jednotky se stal nejprve npor. Jiří Král a od 19. června jím byl pplk. Ludvík Svoboda.¹²

Souhlas ze strany konzulátu ke vzniku jednotky byl dán až 30. dubna, na polské úřady měly události však stále působit tak, že pouze ubytovává vojenské uprchlíky. Při vytváření se silně projevil ideologický spor. Jedním táborem byla v podstatě část emigrace zastávající pozici Beneše a jeho spolupracovníků, tedy teorie právní kontinuity a pokračujícího předmnichovského Československa. Proti tomuto stanovisku se stavěli komunisté, kteří hodlali budovat zahraniční vojsko na lidové dobrovolnické základně. Prosazována byla vojenská kázeň dle služebních vojenských předpisů a ideologická agitace měla být co nejvíce potlačena.¹³ Vojenská skupina složila slib, jehož obsahem byla věrnost Československu i prezidentu Benešovi, ačkoliv byl v tomto bodě jen soukromou osobou. Legální československá jednotka v Polsku byl zatím vzdálený koncept. V reakci na vznik československé vojenské skupiny vojvodský úřad vyzval Znojemského k uzavření konzulátu. Poté, co Znojemský odmítnul konzulát uzavřít, se pokoušely polské úřady o jiný způsob donucení. Prikázaly majiteli domu k navýšení nájemného, aby vyčerpal finanční prostředky konzulátu.¹⁴

Konzulát v rámci složení slavnostní přísahy zorganizoval propagační pochod městem, který měl za cíl zlepšit postavení Vojenské skupiny v Polsku. Byli přítomni tamní hodnostáři a zástupci z novin. Reakce v časopise *Ilustrowany Kurier Codzienny* od redaktora Nowokovského hodnotila přítomnost československých dobrovolníků pozitivně a vztahy s úřady se o něco zlepšily. Byl povolen vznik

¹¹ Vojenský historický archiv (dále jen VHA), f. Polský legion 1939–1941, Deník Polského legionu 15. 3. – 17. 9. 1939, inv. č. 1, sign. (1/1), sv. 1, k. 1, s. 6.

¹² BYSTRICKÝ, Jan. *Vojenské dějiny Slovenska*, s. 317.

¹³ RICHTER, Karel. *Československý vojenský odboj v Polsku 1939*. Odkaz (Československý svaz protifašistických bojovníků). [Praha]: FÚV Československého svazu protifašistických bojovníků, 1989., s. 9.

¹⁴ FRIEDL, Jiří. *Na jedné frontě*, s. 57.

vojenské kanceláře v Katovicích, která evidovala vojenské uprchlíky a umožnila jejich následný přesun do Krakova.¹⁵

Vedle československé vojenské skupiny v Polsku začal plánovat gen. Lev Prchala svou vlastní oddělenou československou akci, kolem kterého se začali shromažďovat převážně pravicově orientovaní emigranti. Prchala byl podporován polskou vládou a prosazoval myšlenku, že Polsko bude hrát ve střední Evropě klíčovou roli v rámci poválečného uspořádání. Tvořil tedy další opozici proti skupině, která byla loajální Benešovi.¹⁶

Dne 7. srpna 1939 oznámil polský hlavní štáb vojenskému atašé ve Varšavě plk. Kumpoštovi, že schvaluje výstavbu čs. jednotek na polském území. Organizace a velení vytvořených jednotek měl mít na starosti právě Prchala, protože byl ze strany velení považován za důvěryhodného.¹⁷ Kromě Prchaly a komunistické části odboje vznikaly i další spory. Vůdčí pozice Beneše nebyla všeobecně přijímána, proti Benešovi vystupovali i vyslanec v Paříži Štěfan Osucký, ministerský premiér Milan Hodža.¹⁸

Problematický zůstával i polský přístup, polská správa byla překvapena touto iniciativou a obávala se, že vytvoření československé jednotky by mohlo být Němci považováno za porušení mezinárodního práva a použito jako záminka pro invazi. Pozitivním krokem bylo, že běžencům v Krakově byla přidělena budova a potraviny. Vojenská správa v Polsku dlouho neprojevovala žádný zájem o zorganizovanou jednotku složenou z Čechoslováků. Situace se ujal Osucký, který předtím odmítl německé požadavky na odevzdání velvyslanectví v Paříži. S úřady ve Francii se posléze dohodl na přesunu československých vojáků z Polska do Francie, a to pod podmínkou, že vstoupí do cizinecké legie. V období mezi 22. květnem 1939 a 21. srpnem se do Francie dostalo v šesti transportech celkem 1192 vojáků. V červnu bylo rozhodnuto o převelení československých vojáků do malého výcvikového tábora v Malých Bronovicích u Krakova, oficiálně fungujícího od 7. července 1939. Polské vojenské orgány poté zahájily jednání s francouzskými a britskými úřady o možném přijetí těchto osob a zřízení československé divize v jedné z těchto zemí. Skupinu čítající několika stovek se do cizinecké legie rozhodli

¹⁵ RICHTER, Karel. *Československý odboj v Polsku*, s. 13.

¹⁶ ČEJKA, Edvard. *Československý odboj na západě*, s. 79.

¹⁷ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XV.a, 1938-1945*. Praha: Paseka, 2006. 623 s.: il. s. 430.

¹⁸ KUKLÍK, Jan. *Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939-1940*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, s. 74. – 77.

přijmout pouze Francouzi, přičemž obě země projevíly zájem, o již vycvičené piloty.¹⁹

Poláci začali umožňovat vstup do své armády specialistům, již v červnu souhlasili o zařazení osmi slovenským pilotům do svého letectva.²⁰ Během července a srpna 1939 vstoupilo 93 Čechoslováků do polské armády. Nejčastěji působili jako letečtí instruktoři. V rámci cvičení polských letců i někteří zahynuli při náletech Luftwaffe na polské letiště.²¹

Je potřeba zmínit, že řada dobrovolníků nebyla přijímána, a to často z důvodu odlišné národnosti. Pokud se dobrovolník nehlásil k české, slovenské, nebo karpatoruské národnosti, byl odmítnut. Velmi specifický přístup se aplikoval u židovských dobrovolníků, protože zde se netypicky přistoupilo k aplikaci zákona z druhé republiky. Podle tzv. „lex Beran“ mohl být židovský dobrovolník přijat do armády tehdy, pokud byl schopen prokázat, že navštěvoval českou školu a hlásil se buď k národnosti české, slovenské, nebo karpatoruské. Národnostní otázka se promítla i v rámci přesunu vojáků do cizinecké legie. Mnoho dobrovolníků vstup odmítalo a dále prosazovalo myšlenku zahraničního československého vojska. Pro takovou situaci však právní řády jednotlivých zemí nebyly připraveny a budování jednotky, která je složena z občanů jiných států by vyžadovalo řadu změn v rámci zákonodárství. Cizinecká legie tedy představovala v určitou dobu v podstatě jedinou legální možnost, jak se do bojů v zahraničí zapojit.²²

V rámci zahraniční akce v Polsku se nakonec podařilo dosáhnout určitého příměří, Prchala se podřídil Benešovi jakožto hlavě zahraničního odboje po politické stránce. Beneš akceptoval jmenování Prchaly jakožto velitele čs. jednotek v Polsku, což bylo stvrzeno 5. září 1939. Dne 18. srpna 1939 vydal viceministr vojenství gen. Gluchowski rozkaz o vzniku tábora pro uprchlíky z bývalé československé armády v Leszné, který měl začít fungovat 20. srpna. Administrace tábora měla být zajištěna polskými důstojníky a nadřízený byl velitel sborové

¹⁹ KRAWCZYK, Andrzej. *The start of a common fight: Czechs and Slovaks at the Polish Army's side in September 1939. The 83rd anniversary of the German occupation of Czechoslovakia*. Online. Polish history. Dostupné z: <https://polishhistory.pl/the-start-of-a-common-fight-czechs-and-slovaks-at-the-polish-armys-side-in-september-1939/> [cit. 2024-03-07].

²⁰ FRIEDL, Jan. *Na jedné frontě*, s. 91.

²¹ EMMERT, František. *Československý zahraniční odboj za 2. světové války na západě*. Muzeum v knize (CPress). Brno: CPress, 2012, s. 34.

²² KULKA, Erich, *Židé v čs. Svobodově armádě*, s. 29. – 31.

oblasti IX. gen. Kleeberg. Samotné velení tábora bylo svěřeno československým důstojníkům.²³

Dne 30. srpna se dostává do rukou velitele polského IX. sboru ministerský přípis. Obsahem této písemnosti bylo kromě informací o zřízení tábora českých dobrovolníků i zařazení československých dobrovolníků v rámci podřízenosti pod polskou vojenskou pravomoc. O českých dobrovolnících hovoří jako o dobrovolnících polské armády a podle přípisu se na ně aplikují polské zákony, předpisy, vojenské řády a rozkazy.²⁴ Ve stejný den také dochází k polské mobilizaci v důsledku dokončování příprav wehrmachtu na zahájení přepadení Polska. Generální štáb rozhodl z bezpečnostních důvodů o přesunu velké části čs. vojáků do vnitrozemí do tábora Leszné u Baranowicz. Vojáci do tábora přichází 1. září 1939, jelikož vedení jednotky bylo notifikováno o tomto přesunu již 28. srpna.²⁵

1.2 Legalizace jednotky a ústup z Polska

Dne 1. září 1939 napadla německá armáda Polsko, začala druhá světová válka a vyhrotila se politická situace v celé Evropě. Francie i Velká Británie vyhlásily Německu válku, ale jejich armády zůstávaly nečinné na hranicích. Mocnosti na západě pokračovaly ve své politice navazující na Mnichovskou dohodu. Pokud se Hitler soustředí v dobývání jen na východ, nemá se ze strany západu čeho obávat. Střední Evropa tedy stála na pomezí dvou imperialistických bloků, kde každý z nich sledoval v první řadě své vlastní zájmy.²⁶

Příslušníci čs. vojenských skupin se dozvídají o německé invazi a o paktu o neútočení uzavřenou mezi Hitlerem a Stalinem při návštěvě gen. Prchaly, který byl doprovázen důstojníky polské armády. Ve svém proslovu se prohlásil za velitele čs. legie v Polsku a negativně se vyjádřil o Československé republice a hovořil o českém státu, který by mohl existovat po boku silného Polska. Tato slova se obzvláště dotkla slovenských dobrovolníků, kterých v táboře bylo bezmála 40 %.²⁷

Československé vojenské jednotky se dočkaly oficiálního ustanovení až 3. září 1939, a to dekretem prezidenta Polské republiky Ignacy Moscického. Dekret stanovil, že se české a slovenské legie zařadí do armády polské, pod jejím nejvyšším

²³ FRIEDL, Jiří. *Na jedné frontě*, s. 100.

²⁴ ČEJKA, Edvard a RICHTER, Karel. *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 75.

²⁵ ČEJKA, Edvard, *Československý odboj na západě*, s. 102.

²⁶ NEJEDLÝ, Miloslav. *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 58.

²⁷ ČEJKA, Eduard. *Československý odboj na západě*, s. 102.

velením, ačkoliv budou stále bojovat v zájmu osvobození své vlasti.²⁸ Do legií mohli podle dekretu vstoupit i polští státní příslušníci, kteří jsou české, či slovenské národnosti, což na jejich státní příslušnost to nebude mít dopad. Dekret hovoří o českém a slovenském lidu, který je podrobený německé okupaci a dává tímto dekretem národům možnost zapojit se do ozbrojených bojů, a tedy i pomoci k osvobození své vlasti.²⁹

Po právní stránce se jednalo o jednostranný, ve výsledku pouze formální akt, kterému tedy nepředcházela debata s československých odbojem. Podstatným prvkem bylo dělení legií na českou a slovenskou část, což problematizovalo zapojení v rámci odbojových organizací. Postavení čs. jednotek bylo i přes uznání stále komplikované, což odrážel i fakt, že pplk. Ludvík Svoboda tento postoj polského prezidenta víceméně ignoroval a dále hovořil v korespondencích o vojácích Československé republiky.³⁰ Dělení legií na českou a slovenskou část představovalo diplomatický problém. Původní návrh, vypracovaný Prchalou, údajně předpokládal jednotnou československou legii, ale byl pozměněn.³¹ Rozlišování na české a slovenské legie patrně souviselo s tím, že někteří slovenští emigranti byli proti společnému státu s Čechy a nebylo jisté ani stanovisko slovenského vyslance, který se posléze k československému odboji přihlásil. Znění dekretu však zůstalo beze změny. Dekret byl i přes zřetelné problémy dokumentem s nepopíratelným historickým významem, obzvlášť s přihlédnutím na předchozí rozpory a složitý vztah Polska s Československem v předchozích letech.³²

Ve svém svolání z 3. 9. 1939 vrchní velitel polských ozbrojených sil maršál Edward Śmigły-Rydz opět české a slovenské vojáky rozděljuje. Jednotnou formaci měly legie tvořit pouze dočasně, z vojenských důvodů. Polský maršál také povolává Prchalu jakožto velitele.³³ Fakticky zůstával po většinu času fungování jednotky ve vedení Svoboda. Mnoho vojáků bylo odesláno do Francie, která projevila velký zájem obzvlášť o letce, ale část letců se přesunula na východ do regionu České Volyně. Prchala poté unikl sovětskému zajetí a zvolil cestu do exilu

²⁸ ČEJKA, Eduard a RICHTER, Karel. *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 75.

²⁹ Dekret prezidenta polské republiky z 3.9. 1939, znění dostupné z: <https://www.dws-xip.com/wojna/walka/dekret.pdf>.

³⁰ ČEJKA, Eduard a RICHTER, Karel. *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 76.

³¹ RICHTER, Karel. *Československý odboj v Polsku*, s. 35.

³² FRIEDL, Jiří. *Na jedné frontě*, s. 106. – 107.

³³ Svolání vrchního velitele polských ozbrojených sil z 3.9. 1939, dostupné z: <https://www.dws-xip.com/wojna/walka/odezwa.pdf>.

přes Rumunsko.³⁴ Následně byl postaven mimo službu a nemohl se do odboje dál zapojit, ačkoliv měl nejvyšší vojenskou hodnost v rámci zahraniční akce. V roce 1942 v Londýně veřejně vystupoval proti prozatímnímu státnímu zřízení a prezidentu Benešovi a po únoru 1948 byl součástí protikomunistického odboje v exilu.³⁵

Legalizace československé jednotky byla vojáky vřele přijata, nicméně přichází už poměrně v kritické fázi, 3. září už německé jednotky postupují rychlým tempem do vnitrozemí. Již 5. září vydává velitel ozbrojených sil v Polsku rozkaz k hromadnému ústupu za řeku Vislu a úplný kolaps polské armády není daleko. Českoslovenští vojáci, snažící se vyhnout německému zajetí, jsou postaveni na rozcestí: úniková cesta do Rumunska nebo do Sovětského Svazu.³⁶

Situace se komplikuje 17. září 1939, kdy zahajuje útok proti Polsku Rudá armáda. Aby se vyhnul německému zajetí, Svoboda přesouvá hlavní síly přes nejbližší hranice na území Sovětského svazu. 18. září se většina vojáků z Polského legionu dostává na území obce Horodyšče na západní Ukrajině. Jednotka se poté přesouvá dál na východ, přes Husiatyn se dostává do Kamence Podolského, kam dopochodovala 20. září.³⁷ Čechoslováci byli v podstatě jediným přímým spojencem a polští občané byli za alespoň nějakou podporu nesmírně vděční. Později polská exilová vláda ocenila jejich statečnost a řadu z nich vyznamenala. Skupina pod vedením pplk. Svobody byla internována v Sovětském svazu. Druhá početnější skupina, zejména z tábora v Malých Bronovicích, vstoupila do Rumunska a postupně se cestou přes Střední východ dostává do Francie.³⁸

Otázka československo-polských vztahů neskončila německou okupací obou zemí a tento vztah se měnil dál prostřednictvím četných jednání mezi reprezentacemi i v nadcházejících letech. Dne 11. listopadu 1940 podepsali reprezentanti obou států československo-polskou deklaraci, kde souhlasně prohlásili, že si přejí, aby jejich země v budoucnu směřovaly společně stejným směrem v užším svazku. Tento krok více zdůraznil i spolupráci ve vojenských záležitostech a jednání o vytvoření možné konfederace. V letech 1940 a 1941

³⁴ HRABICA, Zdeněk. *Pět válek Ludvíka Svobody*. Praha: Futura, 2013, s. 67.

³⁵ VACEK, Martin. *Přišel čas očistit jméno (armádního generála) Lva Prchaly*. Online. Ústav pro studium totalitních režimů, 2023. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/prisel-cas-ocistit-jmeno-armadniho-general-a-lva-prchaly/> [cit. 2024-03-02].

³⁶ ČEJKA, Eduard. *Československý odboj na západě*, s. 104.

³⁷ BYSTRICKÝ, Jan. *Vojenské dějiny Slovenska a Slováků*, s. 317.

³⁸ HRDLÍČKA, František a kol. *V boji za svobodu Československa*, s. 33.

docházelo k výměnám důstojníků pro účely stáží v rámci vojenské spolupráce. Kooperace se nakonec však příliš neprohloubila. Jedním z důvodů byly československé obavy z polské dominance, dalším pak nekonečné neshody ohledně sporných území a v neposlední řadě i role Sovětského svazu, kterému by stál svazek Československa s Polskem v cestě při budoucí expanzi.³⁹

Vytvoření československé zahraniční jednotky v Polsku byl důležitý milník a úspěch zahraničního odboje. Budování jednotky provázelo mnoho problémů, od nedostatku prostředků, přes nepřízeň beckovského režimu až po neshody ve vlastních řadách. Jednalo se však o první čs. jednotku vytvořenou v zahraničí, navíc zde i vznikla jednotka, která byla vládou oficiálně uznána.⁴⁰

³⁹ FRIEDL, Jiří. Vztahy mezi československou a polskou armádou v Británii: listopad 1940–červen 1941. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha. 2004, 53(2). Dostupné z: <https://digitalnistanudovna.army.cz/view/uuid:b33962ce-158a-4dff-bd05-6964ee4aa527?page=uuid:3b224afe-724e-11ea-8c22-001b63bd97ba> [cit. 2024-02-01].

⁴⁰ ČEJKA, Edvard. *Československý odboj na západě*, s. 108.

2 Právní aspekty budování vojenských jednotek ve Francii

Jak již bylo naznačeno, preferovanou volbou pro většinu emigrantů byla Francie, a to s myšlenkou, že Polsko sloužilo v počátcích československého odboje spíše jako prostředek přesunu. Francie se stala hlavním centrem už z historických důvodů, jelikož zde sídlili čs. představitelé odboje za 1. světové války, kdy Francie byla úhlavním nepřítelem Německa a také hlavním vítězem. Jako protiváha proti těmto pozitivním faktorům působila Mnichovská dohoda a také appeasementský postoj francouzské vlády. Ve Francii se nacházelo mnoho emigrantů již před válkou, zároveň zde byla poměrně silná reprezentace prosazující československé zájmy, a to především v podobě kontaktů, pařížské České kolonie a československého vyslanectví, které vedl Štefan Osucký, který měl poměrně dlouhou dobu zcela zásadní roli v rámci zahraniční akce.⁴¹

Informoval o svých krocích jemu podřízené konzuláty ve Francii i v zámoří a dal instrukce, ať své úřady Němcům rovněž nevydávají. 18. března 1939 Francie veřejně prohlašuje prostřednictvím velvyslance v Berlíně nesouhlas s obsazením českých zemí Německem. 21. března 1939 vyhláší vznik Ústředního výboru zahraniční akce s ambicí seskupovat zástupce československých krajanů a zahraničních organizací a institucí. Osucký se opíral o teorii nepřerušené legitimacy vyslanectví a nárokoval si vedoucí pozici v zahraničním odboji. Na konci dubna 1939 zorganizoval sjezd Čechoslováků v zahraničí, ve Francii totiž byla krajanská obec poměrně početná a organizovala další ohnisko odboje, podnikala mimo jiné sbírky pro internované československé vojáky. Na sjezdu se však Osucký netěšil příliš velké podpoře a účastníci spíše preferovali sjednocení zahraniční akce pod Benešem.⁴² Osucký pokračoval v činnosti úřadu jakožto symbolu stálé existence československého státu. Vyjednával o přesunu evakuovaných vojáků z Polska do cizinecké legie a o uznání československých pasů francouzskými úřady. Jednání diplomatického zástupce československého státu s francouzskými úřady však nestačilo. Bylo nutné, aby Francouzi uznali přímo trvalé vyslanectví a československé konzuláty, protože jejich uznání znamenalo, že desetitisíce

⁴¹ ČEJKA, Edvard. *Československý odboj na západě*, s. 110.

⁴² MARŠÁLEK, Zdenko. *"Česká" nebo "československá" armáda?: národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939-1945. 1938-1953*. Praha: Academia, 2017, s. 109. – 110.

československých občanů, kteří žili ve Francii, mohli být pod náležitou politickou a zákonnou ochranou.⁴³

Kromě Osuckého, který svůj úřad okupantům odmítl vydat, ve své činnosti pokračuje i Vojenský přidělenec vyslanectví plk. gšt. Václav Kalina. Po vpádu německých vojsk do Československa se značně urychlil proces vyjednávání s francouzským generálním štábem. Hlavním cílem zpočátku bylo vyjednat přijetí československých důstojníků do Cizinecké legie. Dalším bodem byl narůstající sociální problém důstojníků, kteří byli pro vznik samostatných československých jednotek nesmírně cenní.⁴⁴

V rámci prosazování československých zájmů bylo potřeba obhájit pozici zahraničního odboje. Podle právníků a politiků, kteří odešli do emigrace, nepřestalo Československo fakticky existovat. Jak bylo řečeno, fungovaly konzuláty a velvyslanectví v jiných státech, které nebyly Třetí Říší předány. Dle poradce Beneše, Eduarda Táborského, Československo nadále existovalo, bylo však neprávem okupováno vojenskou mocí cizího státu. Beneš se postavil do čela odboje už 15. března 1939, jehož konečným cílem měla být obnova Československé republiky v předmnichovských hranicích. V tomto období se událo několik politických a konkurenčních bojů o vedoucí pozici v rámci zahraniční akce.⁴⁵

Prioritou zahraničního odboje zůstávala faktická obnova Československé republiky, a to v teritoriálním smyslu obnova s hranicemi před Mnichovskou dohodou a v politickém směru i obnova ústavního a politického zřízení.⁴⁶ Před působením ve Francii a Anglii Beneš pobýval ve Spojených státech, kde přednášel na chicagské univerzitě. Ihned po událostech v březnu 1939 již aktivně působí v zahraničním odboji. K právnímu titulu měla posloužit právě teorie právní kontinuity, kdy Československá republika dál existuje jako subjekt mezinárodního práva.⁴⁷

⁴³ NĚMEČEK, Jan. *Soumrak a úsvit československé diplomacie*, s. 129.

⁴⁴ SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *I. československá divize ve Francii*, s. 13.

⁴⁵ KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945: právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci*. Praha: Karolinum, 1998, s. 48.

⁴⁶ KUKLÍK, Jan; NĚMEČEK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena; ŠŤOVÍČEK, Ivan. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940* *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády, 1939-1940. Příloha: zápisy ze zasedání Československého národního výboru, 1939-1940*. Praha: Karolinum, ISBN: 80-85864-63-0 1999, s. 6.

⁴⁷ Tamtéž, s. 7.

2.1 Přesuny do Francie a Cizinecká legie

Po poražení Polska vedly do Francie různé cesty, emigranti se přesouvali přes Maďarsko, Jugoslávii, Turecko, i Blízký východ. Velvyslanec Osucký se prostřednictvím Ústředního výboru zahraniční akce jmenuje „nositel národní svrchovanosti česko-slovenské“ a již od dubna diplomaticky komunikuje s francouzskou vládou o výstavbě československého vojska. Nejprve byl vyjednáváním umožněn přesun téměř 600 vojáků do francouzské cizinecké legie, následně byl zrušen výnosem francouzského ministra obrany z 5. ledna 1940 se zpětnou platností 2. října 1939.⁴⁸

I přes některé pozitivně působící faktory, počátky zahraniční akce nebyly pro zahraniční odboj příliš příznivé ani ve Francii. Vláda nebyla vzniku čs. jednotek zpočátku nakloněna, ostatně v ní zasedal mimo jiné i E. Daladier, jeden ze signatářů Mnichovské dohody. Francie se v rámci mezinárodního dění stále držela stejného přístupu, jako když podepisovala mnichovskou dohodu. Příliš silné vazby s čs. odbojem by mohly Němce provokovat, samotné cíle a program odboje Mnichovskou dohodu ze své podstaty odmítaly a vyvracely.⁴⁹ Francouzské ministerstvo vnitra nejdříve na Čechoslováky pohlíželo jako na uprchlíky s právem azylu, což by komplikovalo další kroky směřující ke vzniku zahraniční armády. V červnu roku 1939 se Osuckému podařilo překážku odstranit a opět byli Čechoslováci považováni za občany pod ochranou vyslanectví. Osucký prosazoval vznik československých legií, nicméně francouzská vláda plán nepodpořila. Bylo by potřeba vydat zvláštní zákon, který by navenek vystupoval proti mezinárodní politice Německa.⁵⁰

Na počáteční nevlídnost poukazuje i to, že vstup do cizinecké legie byl umožněn nejdříve velmi omezenému počtu vojáků a za diskriminačních podmínek, jelikož pro důstojníky znamenal vstup nižší hodnost. Pro vojáky, kteří byli defacto k dobrovolnému nastoupení donuceni, čekaly v severní Africe a v Sýrii poměry nadmíru obtížné.⁵¹ Dle směrnice francouzského ministerstva války ze dne 6. června

⁴⁸ BYSTRICKÝ, Josef. *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*, s. 320. – 321.

⁴⁹ CÍLEK, Roman a RICHTER, Karel. *Hrdinové Československa: ve smrti dvou světových válek: rok 1914-1945*. Praha: Naše vojsko, 2011, s. 175.

⁵⁰ SLAVOMIR, Michálek. *Pozadie a vývoj rokovani o zmluve Daladier – Osucký z 2. oktobra 1939*. In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. *Československá armáda 1939-1945: (plány a skutečnost): příspěvky z mezinárodní konference 22.-23. října 2002*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informací a služeb, 2003, s. 38. - 39.

⁵¹ HRDLÍČKA, František a kol. *V boji za svobodu Československa*, s. 34.

1939 o přijímání důstojníků cizích armád do Cizinecké legie vstupovali tito důstojníci s pětiletým závazkem vůči Cizinecké legii s hodností minimálně o jednu nižší, než byla jejich hodnost původní.⁵²

Nástup do Cizinecké legie byl doprovázen příslibem, že tito vojáci zůstanou pohromadě a v případě války bude možné zformovat československou jednotku, která bude k dispozici ústřední československé armádě. Povolení Čechoslovákům k nástupu do francouzské armády však pro zahraniční akci nebylo dostačující. Zároveň služba v Cizinecké legii byla problematická, protože se původní myšlenka osvobozenického boje za Československo začala vzdalovat. Služba znamenala spíše boj pro Francii, a tedy ji řada vlastenců nevnímala pozitivně.⁵³ Podle směrnice francouzského ministerstva obrany pro přijímání důstojníku podle vládního rozhodnutí z 6.6. 1939 byli kandidáti žádající o přijetí rozděleni do tří skupin. První skupinu tvořili cizinci, kteří na francouzské vojenské škole úspěšně složili závěrečné zkoušky, kteří mohli být přijati výnosem ihned v hodnosti poručíka, nebo výjimečně v hodnosti vyšší, ale „á titre étranger“ – jako cizinec. Druhá skupina kandidátů mohla být za předpokladu splnění zkoušky rovněž přijata v hodnosti poručíka, případně v hodnosti vyšší, při nesplnění zkoušky budou zařazeni do třetí skupiny. Poslední skupina vykonávala zkušenou v hodnost Sergent nebo hodnosti u dělostřelectva s tím, že byli ke konci rovněž podrobeni zkoušce, na tuto skupinu se rovněž aplikovalo ustanovení o podepsání pětiletého závazku o službě před samotným zahrnutím do legie. Důstojníci přijati jakožto „á titre étranger“ byli jmenováni dekretem, o samotném přidělení podle směrnice rozhodovalo ministerstvo.⁵⁴

Na konci července roku 1939 vojenský atašé československého vyslanectví v Paříži eviduje 847 vojenských dobrovolníků, včetně 185 letců a 174 důstojníků. Většina z těchto dobrovolníků přišla do Francie na základě závazku splnit pětiletou službu u francouzské Cizinecké legie. V srpnu téhož roku bylo do Cizinecké legie vysláno 97 důstojníků, kterým byly přiznány důstojnické hodnosti, 359 rotmistrů a příslušníků mužstva, kterým byla přiznána hodnost vojína a 103 letců přijatých do koloniálního letectva.⁵⁵

⁵² ČEJKA, Eduard. *Československý odboj na západě*, s. 122.

⁵³ GEBHART, Jan. *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 31.

⁵⁴ Směrnice francouzského ministerstva obrany pro přijímání důstojníku „á titre étranger“ podle vládního rozhodnutí z 6.6. 1939. In: SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii*, příloha č. 2, s. 217.

⁵⁵ SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii*, s. 25.

2.2 Obnovení československé armády ve Francii a činnost Československého národního výboru

Transporty do Francie pomohly dalšímu procesu vedoucímu k vzniku jednotek, ale pro výstavbu byly zapotřebí i další předpoklady. Do Francie se přesunul div. gen. Sergej Ingr, který byl vyslán velením odboje organizace Obrany národa za účelem vedením vojenské akce a podpořit část odboje podporující Beneše. Ingr také přešel hranice do Polska, kde se necelý měsíc také podílel na organizaci vojska, ačkoliv od začátku měl v plánu se přesunout na západ. Ingr se setkal ve Velké Británii s Benešem, aby vytyčili společné cíle a zásady pro další postup. Předpokládali, že těžiště bojů bude na francouzskou-německé frontě a záměrem bylo vytvořit exilovou armádu ve Francii, a to dle československé branné legislativy, která nepozbyla platnosti. Zahraniční armáda by mohla výrazně přispět k prosazení nepřerušené právní kontinuity a obnovení československého státu.⁵⁶

Nutno znovu podotknout, že zpočátku byla pozice E. Beneše a jeho spolupracovníků ne příliš příznivá. Velké podpory z francouzské strany se dostávalo právě Osuckému, který se opíral o pozici vyslance a jednal oficiálně i neoficiálně s francouzskými představiteli. Kromě Vojenské kanceláře vzniká i Propagační kancelář, kterou vede Hubert Ribka od května 1939. Vojenská kancelář řešila primárně mobilizační rozkazy, odvody a dalších vojenských záležitostí. Propagační kancelář navazovala kontakt s propagační a tiskovou kanceláří J. Masaryka a K. Fágnera v Londýně a zpracovávala tisk, zajišťovala styk s novináři a obstarávala další propagační činnost. Ribka byl blízký spolupracovník Beneše a pomohl prosadit cíle zahraničního odboje, které následně zlepšily jeho pozici.⁵⁷

Vyslanec Osucký měl původně v úmysl prosadit vznik československých legií, nicméně pro Francouze by znamenalo právní rámec pro jednotky upravit ve formě přijetí zvláštních zákonů. Francie však takové změny v zákonodárství odmítala. Podařilo se však vyjednat zmíněné transporty z Polska, dohodou mezi Osuckým a gen. Gamelinem. Francouzi si dále stáli za tím, že Čechoslováky přijmou pouze do cizinecké legie. Osucký naopak prosazoval myšlenku zvláštního útvaru v rámci francouzské armády. Gen. Gamelin se zavázal, že v případě

⁵⁶ STRAKA, Karel. *Vzkaz pro generála*. Online. Vojenský historický ústav Praha. 09. 08. 2021. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/en/vzkaz-pro-general/> [cit. 2024-01-07].

⁵⁷ KUKLÍK, Jan. *Vznik Československého národního výboru*, s. 25.

vypuknutí války bude usilovat o budování samostatné československé armády ve Francii, svého slibu následně v září 1939 skutečně dostal.⁵⁸

Na jednání mezi Benešem a Ingrem navazoval důležitý krok, který vedl k postupné výstavbě samostatných jednotek, a sice vznik Československé vojenské kanceláře v čele s gen. Ingrem na začátku srpna 1939, jednalo se v podstatě o dočasnou náhradu za ministerstvo národní obrany. Osucký předkládá 28. srpna žádost francouzské vládě, aby povolila organizování československých jednotek. Po vpadnutí německých vojsk do Polska žádost doplňuje a předkládá 9. září 1939 oficiální návrh dohody mezi zástupci Československa a francouzskou vládou.⁵⁹ Protinávrh z 12. září z francouzské strany pracoval s myšlenkou, že československá armáda bude budována obdobně jako podle smlouvy o organizování polské armády ve Francii. Mobilizaci dle smlouvy mohlo provést velvyslanectví a politické vedení podléhalo velvyslanci. Vyjednávání stále vykonával Osucký, který návrh nepřijal, jelikož výstavba jednotek byla příležitostí pro dosažení uznání vlády a prosazení státních zájmů.⁶⁰

Dne 12. září dochází k ustanovení Československé vojenské mise, která se vzápětí přesouvá do výcvikového tábora v Agde, který byl československé vojenské správě přidělen francouzskými úřady. 28. září vzniká 1. čs. Náhradní prapor a o den poté 1. pěší prapor, 16. října 1. pěší pluk, rámcově se zformoval i 2. pěší pluk, a to 15. listopadu. Tyto organizované složky vytvořily předpoklady pro organizaci dalších útvarů, právní podklad byl dodán dohodou s Francouzi a jejím následným provedením.⁶¹

Dne 2. října 1939 dochází k podpisu Dohody o obnovení československé armády ve Francii. Podepsali ji francouzský ministerský předseda Édouard Daladier a československý vyslanec Osucký. Tato dohoda určovala, že československá armáda bude v rámci politické pravomoci podléhat dočasné československé vládě a vojensky bude spadat pod vojenské velitelství francouzské. Povolávání a vstup dobrovolníků se měl řídit československými zákony a u procesů jmenování a povyšování se bude postupovat dle československých předpisů. Pro účely shromáždění a výcviku bylo potřeba vytvoření zvláštních táborů, a to na

⁵⁸ SLAVOMIR, Michálek. *Pozadie a vývoj rokování o zmluve Daladier – Osucký z 2. oktobra 1939*. In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. *Československá armáda 1939-1945*, s. 37.

⁵⁹ BYSTRICKÝ, Josef. *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*, s. 327.

⁶⁰ SLAVOMIR, Michálek. *Pozadie a vývoj rokování o zmluve Daladier – Osucký z 2. oktobra 1939*. In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. *Československá armáda 1939-1945*, s. 39.

⁶¹ ČEJKA, Eduard a RICHTER, Karel. *Vojenské dejiny Československa IV. díl*, s. 79. – 83.

základě zvláštních pokynů vydaných francouzskou správou. Přísahu vojáci skládali Československu, ale v rámci soudnictví se měl na čs. vojenské příslušníky aplikovat francouzský zákoník. V šestém článku dohoda předpokládala poskytnutí úvěru československé vládě na krytí souvisejících nákladů. Pro účely styku mezi francouzskými a československými představiteli byla zřízena francouzská vojenská mise fungující při československé armádě.⁶²

Základy pro koordinaci zahraniční vojenské činnosti pomohla položit i směrnice pro pořízení soupisu čs. občanů zdržující se v zahraničí vydanou vojenskou pobočkou politického ústředí vedeného Benešem. Výchozí myšlenkou bylo, že Československá republika existuje i nadále, a tedy právní poměr občanů vůči státu stále trvá. Samotný soupis byl nutný, jelikož by se v případě války na všechny cizince ve Francii vztahovala vojenská či jiná pracovní povinnost.⁶³

Jelikož k „plnému“ uznání prozatímní vlády zatím nedochází, nebylo zde těleso přímo reprezentující občany Československa, ale fakticky byla uznána na úrovni orgánu vykonávající státní výkonnou moc v podobě řízení armády. Dohodu sice podepsal Osucký, jakožto československý velvyslanec ve jménu své vlády, ale dohodu provádět mohla jen československá vláda. Další překážkou bylo, že armáda však neměla velitele, který by mohl uzavřít finanční dohodu pro potřeby armády, vyhlásit mobilizaci a vykonával další potřebné úkony s organizací a chodem armády.⁶⁴ Jednalo se o první mezinárodní smlouvu svého druhu, která byla podepsána od rozdělení 1. republiky a obsazení Prahy Němci. Jako taková armádu neorganizovala, nicméně se na československou armádu hledělo tak, že nikdy nepřestala existovat. Uznání československých právních institutů znamenalo závaznost ústavy, zákonů, a tedy i povinnou vojenskou službu pro všechny československé občany.⁶⁵

Dohoda byla tedy úspěchem, ale pouze částečným. Daladier nehodlal dostát všech závazků a oponoval ustavení a uznání československé prozatímní vlády v jejíž čele měl stát Beneš. Dle oficiálního sdělení ze dne 14. října Francie nehodlala prozatímní vládu uznat z mezinárodně politických důvodů a uznala po několikadenním jednání pouze Československý národní výbor, ustaven 17.

⁶² Dohoda o obnovení československé armády ve Francii. In: SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii*, příloha č. 3, s. 218. – 219.

⁶³ SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii*, s. 17.

⁶⁴ Tamtéž, s. 18.

⁶⁵ SLAVOMIR, Michálek. *Pozadí a vývoj rokování o zmluve Daladier – Osucký z 2. oktobra 1939*. In: ZUDOVA-LEŠKOVÁ, Zlatica. *Československá armáda 1939-1945*, s. 41.

listopadu 1939. Britská vláda uznává pařížský Československý národní výbor o měsíc později, 20. prosince 1939. Ačkoliv ČSNV neměl plné pravomoci vlády v zahraničí, alespoň ji mohl částečně nahrazovat a jednalo se i o potřebný právní základ pro další vyjednávání.⁶⁶ Samotnému uznání Výboru předcházela výměna dopisů mezi Daladierem a Osuckým. Jednalo se o orgán určený k zastupování československého lidu v zahraničí a k organizování a řízení zahraniční armády dle smlouvy z 2. října 1939. Limitace spočívala mimo jiné v tom, že Výbor neprezentoval plně stát z pohledu mezinárodního práva. Na členy ČSNV se hledělo jako na soukromé osoby, které nepožívali výhody a imunity diplomatických zástupců. Francouzi striktně uznávali výbor na úrovni provedení vojenské dohody, jelikož byla pro ně nejpodstatnější. Výbor měl však pravomoci československými státními příslušníky ve vojenských a finančních záležitostech, což se týkalo i příslušníků německé a maďarské národnosti z územích postoupených v důsledku podepsání Mnichovské dohody.⁶⁷

Vytvoření Československého národního výboru v Paříži bylo významným milníkem pro zahraniční akci. Předsedou pro interní fórum byl zvolen Beneš, místopředsedou se stal Jan Šrámek a dalšími členy byli Š. Osucký, gen. S. Ingr, gen. R. Viest, H. Ribka, J. Slávik a E. Outrata. Československý národní výbor začal vytvářet další orgány připomínající ministerstva, tzv. Správy Československého národního výboru. Měly na starost zahraniční politiku, finance, propagandu a sociální péči o emigranty. Zároveň obstarávaly i administrativu související s československou armádou.⁶⁸ Pro účely administrativy bylo dále zřízeno Předsednictvo v čele s diplomatem Prokopem Maxou, které vycházelo do značné míry z Předsednictva ministerské rady fungujícího za první republiky.⁶⁹

Roztříštěnost zahraničního odboje se kromě působení Prehaly a Osuckého se projevila i v rámci opozice ze strany Slovenské národní rady, a především bývalého slovenského premiéra Milana Hodžy. Opozice spočívala v prosazování slovenských autonomních požadavků a začlenění Česko-Slovenska do

⁶⁶ ČEJKA, Eduard. *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 67-68.

⁶⁷ KUKLÍK, Jan. *Vznik Československého národního výboru*, s. 39.- 40.

⁶⁸ KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil 1938-1945*, s. 48.

⁶⁹ *Československý národní výbor a prozatímní stání zřízení ČSR v emigraci*. Online. Vláda České republiky. 2008, 20. 12. 2008. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/cz/urad-vlady/historie/ceskoslovensky-narodni-vybor-a-prozatimni-stani-zrizeni-csr-v-emigraci-50551/#> [cit. 2024-01-19].

středoevropské federace. V lednu 1940 byla ustavena i Česko-Slovenská rada jakožto protiváha vzniklému Československému národnímu výboru v Paříži.⁷⁰

První usnesení Československého národního výboru se týkalo zahraniční armády a mimo jiné stanovilo, že československá armáda ve Francii je přímou pokračovatelkou čs. branné moci a zakládá svou organizaci na základě předpisů platných v předválečném Československu. Dle tohoto usnesení měl Československý národní výbor zastupovat vůči příslušníkům československé branné moci práva a povinnosti ústavních činitelů a vojenské záležitosti budou spravovány Československou vojenskou správou. Součástí usnesení bylo i ustanovení náčelníka Československé vojenské správy, stal se jím div. gen. Ingr.⁷¹

Československá vojenská správa byla zvláštní úřad spadající pod ČSNV. Náčelníkovi náležela v přenesené působnosti práva a povinnosti resortu národní obrany, dle usnesení ČSNV byl v postavení hlavního velitele čs. branné moci v rámci provádění smluv v rozsahu příslušných právních předpisů. V rámci Čs. vojenské správy fungovaly jednotlivé odbory, a to odbor vojensko-politický, odbor všeobecně vojenský a odbor letecký, které se pak dělily na další oddělení dle rozdělených úkolů. Jednotlivá oddělení zajišťovala styk Národního výboru s vojenskými orgány, zpravodajskou činnost, správu budov, dále zajišťování výcviku, kázně a materiálního zabezpečení vojenský jednotek.⁷²

Československo prostřednictvím dohody alespoň částečně naplňovalo znaky státní suverenity, smlouvu podepsal vyslanec jménem dočasné vlády, armáda měla fungovat pod československou zástavou a vůči ČSR byla aplikována branná povinnost, byť většina vojáků nastupovala dobrovolně. Doplnování armády se mělo uskutečnit na základě československých zákonů, které byly aplikovány na francouzském území. Pro organizaci armády byla však stále regulérní vláda klíčová, například vyvstala otázka vytváření vojenských soudů. Dle vojenských zákonů navíc měl být na vrcholu vojenské hierarchie gen. Prchala, což byl v tu dobu

⁷⁰ KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil 1938-1945*, s. 51.

⁷¹ SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *I. československá divize ve Francii*, s. 19.

⁷² NÝVLTOVÁ, Dana. Čs. vojenská správa v období druhé světové války. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha. 1965, 14(4), s. 582–628. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:ed0916dd-5308-4c44-afba-444a0d67618c?page=uuid:02b309be-63e1-11e9-8dea-005056b73ae5> [cit. 2024-03-07].

jediný československý armádní generál. Rozhodnutím výboru podléhala armáda Ingrovi, proti čemuž protestoval Osucký.⁷³

Dne 29. května 1940 zaslal ministr Laurent Eynac gen. Ingrovi návrh ohledně československých leteckých jednotek, aby se 1. června dostavil za účelem podpisu této dohody. Podle návrhu smlouvy měly být zformované československé letecké jednotky na francouzském území organizovány podle francouzských předpisů v souladu s francouzskými početními tabulkami. Byly součástí spojeneckých vojsk, podřízené francouzskému velení, nicméně československé orgány byly oprávněny vykonávat inspekce. Francouzské předpisy se dle návrhu aplikovaly i na udržování, zásobování a absolvování potřebných zkoušek. Francouzské ministerstvo letectví mělo vytvořit zvláštní výcvikové středisko zvláštním nařízením.⁷⁴

Dohoda o československých leteckých jednotkách byla již předběžně sjednána v listopadu 1939, doplňující dohodu z 2. října 1939. Tato dohoda nicméně nebyla patřičně realizována, zejména kvůli administrativním průtahům na straně francouzské vojenské správy. Výchozí myšlenka byla, že letci budou vysláni k francouzským letcům na teoretické i praktické proškolení. Zdlouhavý výcvik a nedostatek potřebných strojů i učebních pomůcek tento proces brzdil. Prozatímní letiště zřízené za účelem výcviku československých leteckých jednotek se nacházelo v Méringnaku u Bordeaux, ale začalo fungovat až v dubnu 1940. Řada letců vyčkávala v táboře v Agde, kde museli absolvovat pěší výcvik a jejich schopnosti zůstaly v důsledku průtahů dlouho nevyužité. Letci působící mimo československá střediska byla podřízeni letectvu francouzskému a s československou vojenskou správou přicházeli do kontaktu zřídka. K první peruti francouzského letectva, která vznikla v listopadu 1939, bylo přiřazeno i šest československých stíhačů. V prosinci pak byla sestavena další peruť, v níž sloužilo 7 Čechoslováků, která byla odeslána do Sýrie. Další 17 stíhačů bylo přesunuto z výcvikového střediska v Chartres postupně začleněno do francouzských letek, které poté působili na západní frontě. Počátkem roku 1940 se v boji účastnilo více než 50 československých letců.⁷⁵

⁷³ SLAVOMIR, Michálek. *Pozadie a vývoj rokování o zmluve Daladier – Osucký z 2. oktobra 1939.* In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. *Československá armáda 1939-1945*, s. 44.

⁷⁴ VHA, f. Čs. Vojenská Správa NV – FRANCIE – 1939 – 1940, Předběžný návrh smlouvy ohledně československých leteckých jednotek, květen 1940, inv. č. 84, C III/1b, k. 9.

⁷⁵ ČEJKA, Edvard a RICHTER, Karel. *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 87.

Nově uznaný Československý výbor vydává dne 17. listopadu 1939 mobilizační rozkaz a navazuje 1. prosince vyhláškou o odvodech československých občanů, oba kroky výrazně přispěly k početnímu nárstu vojáků v československých jednotkách. Na základě rozhodnutí francouzské vlády mohl tuto vyhlášku podepsat pouze Osucký jako „vyslanec republiky Československé v Paříži“. Mobilizace se vztahovala na československé občany žijící ve Francii i v zemích spadající pod francouzskou správou, kteří se zde trvale usadili. Jednalo se o početnou skupinu asi 50 tisíc lidí, kteří se sem přestěhovali převážně za prací. Jelikož se uplatňovala předmnichovská a čs. vojenská správa trvala na uplatnění branného zákona, mobilizace se neobešla bez komplikací. Emigranti požadovali spíše princip dobrovolnosti a někteří krajané žijící na francouzských územích se často cítili být spíše Francouzi. Zmobilizovaní vojáci nepřicházeli do jednotek se stejnou motivací a přesvědčením jako původní dobrovolníci.⁷⁶

Mobilizaci měly v jednotlivých oblastech řešit zastupitelské úřady, tedy čs. vyslanectví a konzuláty. O místě a dalších podrobnostech se osoby dozvídaly prostřednictvím veřejného vyhlášení v tisku nebo rozhlasu, případně osobními přípisů podle nařízení Československého národního výboru. V souladu s § 12 odst. 4 branného zákona si Výbor vyhradil povolit možný vstup dobrovolníkům z cizích armád do československé armády, to bylo však podmíněno i souhlasem francouzské vlády. Případné neuposlechnutí mobilizačního rozkazu mohlo znamenat stíhání před československými soudy.⁷⁷

Vyhláška o odvodech byla vydána na základě mobilizačního rozkazu a dle dohody z 2. října s francouzskou vládou na základě československého branného zákona. K obvodním komisím se dle vyhlášky měli dostavit všichni muži narození mezi roky 1889 až 1921 nacházejících se na území Francie. Následná vyhláška specifikovala dny a místa provádění odvodů a úřadování odvodních komisí, branci se měli dostavit k té komisi, která se nacházela nejbližší místa jejich pobytu. Vyhláška byla podepsána vyslancem Osuckým.⁷⁸ Československý národní výbor rozeslal mobilizační rozkaz všem zastupitelským úřadům, které měly rozkaz

⁷⁶ ČEJKA, Eduard. *Československý odboj na západě*, s. 154.

⁷⁷ Mobilizační rozkaz z 17.11. 1939. In: SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii*, příloha č. 5, s. 221.

⁷⁸ Vyhláška o odvodech z 1.12 1939. In: SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii*, příloha č. 6, s. 222

přeložit a publikovat. Jelikož se použil předmnichovský branný zákon a neaplikoval se dobrovolný princip, rozkaz vyvolal i řadu negativních reakcí.⁷⁹

Další výsledek činnosti v rámci vojenské výstavby bylo vydání směrnice pro činnost čs. výcvikového tábora francouzským ministerstvem obrany po projednání s Československou vojenskou správou. Směrnice ze dne 14.12. 1939 stanovila, že ve výcvikovém středisku v Agde bude francouzské náhradní těleso s francouzskou hospodářskou správou, ale s československou kmenovou agendou. Dokud nedosáhne čs. vojenská jednotka plných stavů, bude považována za cvičnou. Po výcviku se stane samostatným hospodářským tělesem a čs. vojenská správa dodá vlastní prostředky, až bude mít dostatečnou kapacitu, do té doby bude výzbroj zapůjčena.⁸⁰

Na přelomu let 1939 a 1940 se ve výcvikovém středisku v Agde reorganizují pěší pluky na výcvikové skupiny. Postupovalo se podle směrnic francouzského ministerstva obrany pro činnost československého výcvikového střediska a rozkazu náčelníka Československé vojenské správy. Samotná reorganizace spočívala především v rozřazení útvarů do družstev, vycvičit mužstvo a připravit důstojníky na výkon potřebných funkcí. Československá vojenská správa a francouzská vojenská mise se připravila na příchod minimálně 10 000 rekrutů, kteří měli být odvedeni na základě mobilizačního rozkazu. Kvůli průtahům s uznáním Československého národního výboru a přípravou potřebných směrnic se však reorganizace děje pozdě a postrádá svůj potřebný efekt.⁸¹

Dne 6. ledna 1940 byla Československou vojenskou správou nařízena nová vojenská organizace. Vojsko se mělo skládat z následujících částí: velitelství 1. československé pěší divize, velitelství divizní pěchoty se třemi pěšími pluky, dělostřelecká výcviková skupina, výcvikové skupiny se zaměřením na specialisty, telegrafisty a ženisty, letecké skupiny a náhradního tělesa. Byla i ustanovena sestava pěších praporů a jejich velitelů.⁸²

Po navýšení stavů, navzdory komplikacím, vzniká dne 15. ledna 1940 1. pěší divize pod vedením gen. Rudolfa Viesta, veterána z 1. světové války, který byl následně od roku 1944 členem delegace londýnské československé vlády

⁷⁹ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny, Svazek XV.a*, s. 451.

⁸⁰ SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii*, s. 21.

⁸¹ Tamtéž, s. 40.

⁸² SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii*, s. 58.

v Moskvě. Velitelství divize se nacházelo v Béziers, první pěší pluk byl umístěn v Pézenase, druhý a třetí pěší pluky v Agde.

V polovině roku 1940 počet příslušníků 1. divize dosáhl 11 405 vojáků, na tomto místě je potřeba zmínit, že více než 40 % z tohoto počtu představovali Slováci⁸³ a byli tedy silně zastoupeni. Asi 5 % tvořili Němci a Maďaři a v jednotce bylo 11 % Židů, kteří se však hlásili k některé ze zmíněných národností. Fungování jednotky se bohužel neobešlo bez různých sporů, které často souvisely právě s pestrým národnostním složením, například i určité projevy antisemitismu. Vznikl i návrh vytvořit samostatnou židovskou jednotku, nicméně gen. Viest takovou myšlenku principiálně odmítal. Zorganizování jednotky mělo symbolizovat pokračování armády československé a bylo třeba se vymezit proti nezákonným a protiústavním událostem, které měly za následek postoupení velké části území a umožnění vtrhnutí okupačních sil do Československa.⁸⁴

Související realizovanou smlouvou ve věcech vojenských bylo i sjednání smlouvy o československém vojenském soudnictví ve Francii. Dne 1. dubna 1940 prezident Francouzské republiky s předsedou vlády vydávají nařízení o organizaci soudnictví pro československé vojenské osoby ve Francii. Toto nařízení reflektoval ve svém rozkazu i gen. Ingr, jakožto přednosta Vojenské správy Československého národního výboru. Československý vojenský polní soud je úspěšně ustanoven v dubnu 1940 a používal francouzské právo s francouzským právem procesním. Ty drobnější přestupky byly trestány na základě československých služebních předpisů přímo v kasárnách.⁸⁵

V dubnu 1940 dorazil první transport s příslušníky Polského legionu ze Sovětského svazu a přijeli i dobrovolníci z Británie. Československá vojenská správa si především od mobilizace slibovala vyšší počty, zmobilizovaných bylo 8169 a dobrovolníků 3236.⁸⁶ Kromě zklamání v dosaženém počtu vojáků, problémy představovaly i další vnitřní poměry ve vojsku. Dokládá to směrnice pro výchovnou činnost a rozkaz velitele divize gen. Viesta, který požadoval, aby důstojníci zapracovali na svém chování vůči podřízeným. Kázeň, problémy

⁸³ BYSTRICKÝ, Josef. *Vojenské dějiny Slovenska a Slovakov*, s. 324.

⁸⁴ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny, Svazek XV.a*, s. 453.

⁸⁵ KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil 1938-1945*, s. 50.

⁸⁶ Čejka, Eduard. *Československý odboj na východě*, s. 157.

s autoritami a nízká bojová připravenost byly problematické oblasti, které přispěly k nepokojům a demotivovaly vojsko.⁸⁷

Přisun vojáků se netýkal pouze dobrovolníků a odvedenců v rámci Francie. Dne 9. února Francie otevírá jižní hranice se sousedním Španělskem, kde pokračovala jedna z posledních fází občanské války, což s sebou přineslo uprchlickou vlnu. Přes hranice přecházeli jak civilisté, tak příslušníci prchající republikánské armády. Mezi vojenskými příslušníky bylo i mnoho cizinců, kteří šli do Španělska bojovat, mimo jiné to bylo více než 600 občanů předmnichovského Československa. Většina interbrigadistů byla ve Francii internována a shromážděna v táboře Gurs pod severní částí Pyrenejí. Vojenský atašé čs. vyslanectví v Paříži, Václav Kalina, zkontaktoval kpt. Michala, velitele praporu čs. dobrovolníků, ve věci výstavby československých jednotek ve Francii. Vzhledem k situaci, související s chybějícím kádrem poddůstojníků a instruktorů, měla být některá prázdná místa zaplněna španělskými interbrigadisty. V souvislosti s podepsáním čs.-francouzské dohody o obnovení čs. armády na francouzské půdě měl být Čechoslovákům v táboře Gurs nabídnut vstup do čs. armády v zahraničí, většina tuto nabídka uvítala. Později byli tito vojáci zapojeni do 1. čs. divize.⁸⁸

Divize byla členěna na velitelství, tři pěší pluky, dělostřelecký pluk a další specializované jednotky. Materiální zabezpečení bylo na velmi nízké úrovni, nicméně ke konci května 1940 sloužilo v divize více než 12 tisíc vojáků. Vzhledem k nedostatečnému výcviku a obecné nepřipravenosti nemohla být nasazena divize celá. Vyslání na frontu se posléze týkalo pouze dvou pěších pluků několika dalších útvarů: telegrafního, radiotelegrafního, ženijního a protitankového útvaru.⁸⁹

2.3 Účast československých jednotek v bojích ve Francii a rozpuštění armády

Dne 10. května Německo zahajuje západní tažení ofenzívou proti Belgii, Nizozemí a Lucembursku. Brzy poté Němci zahajují útok i proti Francii, prolomením území na severu a v červnu se přidává do války Itálie. Českoslovenští

⁸⁷ Čejka, Eduard. *Československý odboj na východě*, s. 158.

⁸⁸ PLACHÝ, Jiří. Vzbuřenci z Cholmondeley. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha, 2016., 65(3). s. 19-38. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:d0b271ac-2b24-45e7-b423-c8e1891d8714?page=uuid:6c6dbc85-72d6-11ea-82f1-001b63bd97ba> [cit. 2024-01-15].

⁸⁹ PLACHÝ, Jiří. *Výročí vytvoření 1. československé divize v roce 1940*. Online. 2014. Vojenský historický ústav Praha. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/en/vyroci-vytvoreni-1-ceskoslovenske-divize-v-roce-1940/> [cit. 2024-01-19].

vojáci však v prvních fázích zůstávají ve výcvikových táborech, na což bylo hleděno velmi negativně, hlavně místním obyvatelstvem. Nový velitel divize, gen. Neumann vydal rozkaz, který omezoval pohyb vojáků mimo tábor pouze na nejnnutnější dobu. Původní nečinnost byla zapříčiněna tím, že podobně jako pro příslušníky ostatních vojsk na západě, i českoslovenští vojáci nebyli na útok náležitě připraveni, vycvičeni, ani vyzbrojeni. K transportu na frontu byla vyčleněna pouze část jednotek, a to 1. a 2. pěší pluky, tvořící tzv. divizní pěchotu.⁹⁰

K zapojení československých vojáků na západní frontě se vztahuje rozkaz vydaný velitelem severovýchodní fronty k nasazení čs. pěšího pluku na frontu ze dne 10. června 1940. Dle rozkazu budou vojáci k dispozici 6. armádě, bránící průchody přes Marnu mezi řekou Ourcq a městem La Ferté-sur-Jouarre. V blízkosti pluku měly být zachovány prostředky autodopravy, za účelem jeho následného odsunu.⁹¹

Československé jednotky se na frontě ocitají až v momentě chaotického francouzského ústupu. Během procesu ústupu zaujímaly obranné pozice a bránily tyto úseky, často mezi posledními. Ztráty divizní pěchoty, ranění a padlí, jsou odhadovány na minimálně 400 mužů s několika stovkami nezvěstnými. Z původních počtů divizní pěchoty se do přístavu v Sète vrací 1600 vyčerpaných vojáků. Francouzské vojenské velení oceňovalo nasazení československých jednotek a navrhlo oba útvary divizní pěchoty vyznamenat za „neocenitelné věrné služby, jež prokázali Francii v osudové bitvě a jejím neštěstí“. Československá vojenská správa udělila řadu vyznamenání: 132 čs. válečných křížů 1939 a 109 medailí „za chrabrost“. Při bitvě o Francii působilo i více než 170 Čechoslováků v rámci francouzského letectva.⁹²

Mezi dny 9. a 16. června se Československá vojenská správa přesouvá z Paříže, přes Romorantin až do Béziers a jedná o evakuaci československých jednotek. Souběžně s vojenskou správou Beneš a žádá o pomoc britskou vládu. Přítomnost vojáků byla stále stěžejní pro zahraniční odboj, který se držel původních ambicí a potřeboval dále pracovat na zlepšení politické situace. Britská vláda, obávající se postupu německých vojsk, prosbám vyhověla a pomohla zabezpečit evakuaci jednotek. Československých vojáků je v tento moment ve Francii bezmála

⁹⁰ ČEJKA, Eduard. *Československý odboj na západě*, s. 179. - 180.

⁹¹ Rozkaz velitele severovýchodní fronty k nasazení čs. pěšího pluku na frontu z 10. června 1940. In: SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii*, příloha č. 8, s. 224.

⁹² ČEJKA, Eduard a RICHTER, Karel. *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 95.

deset tisíc a jsou mimo dosah vyššího velení.⁹³ V dopise Beneše adresovanému ministrovi války Anthony Edenovi zaznělo, že Výbor má v úmyslu pokračovat ve své činnosti ve stejném duchu i mimo Francii a je důležité zařídít případnou evakuaci těchto jednotek. Beneš prosí o součinnost a zmiňuje politický význam těchto jednotek.⁹⁴

Dne 17. června byl v Béziers vydán zvláštní rozkaz velitele 1. čs. divize, brig. gen. Bohuslava Miroslava, který uvádí, že Československé jednotky budou bojovat dál, nicméně zůstanou v nich pouze dobrovolníci. Ty osoby, které chtějí z například z rodinných důvodů ve Francii zůstat, tak zde budou ponechány. Podle 4. bodu tohoto rozkazu měla být zničena většina spisů, státní znaky a další památky, které nelze vzít s sebou.⁹⁵ V návaznosti na předchozí rozkaz vydalo velitelství 1. divize v Béziers Prohlášení-Směrnici pro dobrovolné podpisování. V samotném prohlášení stálo, že podpis v připojeném seznamu je dobrovolný, bez jakéhokoliv nátlaku, při dobrém vědomí a na svou čest a zavazuje k setrvání v boji za obnovu Československé republiky.⁹⁶

Každý voják, který hodlal v boji setrvat a měl být evakuován musel prohlášení podepsat a předat jej k podpisu veliteli jednotky. Platnost podpisu se dle směrnice vztahovala na celou dobu trvání bojů za obnovení Československé republiky a byla podmínkou pro přesun do Francie. V prohlášení stálo, že vojáci se výhrad a postranních úmyslů podřizují Vojenské správě Československého národního výboru. Složili podpisem slib, že nastoupí na místa jím nařízená Čs. vojenskou správou, jakékoliv neuposlechnutí by znamenalo vyloučení z evakuace a v budoucnu i stíhání dle československých právních předpisů. Bylo nutné doložit, že se jedná pouze o dobrovolníky a jejich rodiny. Ve Velké Británii mobilizace neproběhla a na její území nevztahovala branná povinnost, zároveň se jednalo o stvrzení pro francouzské úřady. První rozkaz k nalodění byl vydán dne 21. června a podle něj se přesunuli jednotky z přístavu v Séte. V souvislosti s komunistickou podvratnou činností velitel divize rozkazem z 22. června vyloučil z evakuace vyloučit problematickou část vojáků. Jednalo se mimo jiné i o komunisty, ale i další

⁹³ ČEJKA, Edvard a RICHTER, Karel. Vojenské dějiny Československa IV. díl, s. 99.

⁹⁴ Archiv Ministerstva zahraničních věcí (dále jen „MZV“), f. Londýnský archiv – důvěrný, dopis prezidenta panu ministrovi Edenovi z 18. července 1940. o. 4. r. 70. k. 162.

⁹⁵ Zvláštní rozkaz velitele 1. čs. divize ze 17. června 1940. In: SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii*, příloha č. 10, s. 228.

⁹⁶ Prohlášení-směrnice velitele 1. čs. divize pro dobrovolné podpisování z 19. června 1940. In: SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii*, příloha 11, s. 229.

civilní osoby, vyjma rodinných příslušníků vojáků.⁹⁷ Po právní stránce byla rozpuštěna československá armáda v zahraničí. Tento poněkud nešťastný postup byl posléze kritizován, rozpuštění armády bylo označeno za nezákonné a podle některých názorů se jednalo o porušení právní kontinuity čs. armády.⁹⁸

Porážka Francie s sebou nesla i zánik pravomoci Československého národního výboru vůči československým občanům na území spravovaném Francouzi. Vystoupily více než tři pětiny z původního stavu vojska, většinou to byli vojáci mobilizovaní, kteří se ve Francii usadili již před válkou. Řadě vojáků se nelíbilo směřování zahraničního odboje a vojenské velení, a tak rovněž vystoupili, což se často týkalo komunistů. Vojáci se museli rozhodnout za velmi chaotických podmínek a pouze v řádu několika desítek hodin, jestli zůstanou ve Francii, nebo budou pokračovat v boji jako dobrovolníci.⁹⁹ Nejprve byl tento proces rozřazování pokojný, nicméně se zde projevil vliv komunistické agitace, která hodlala podlomit zahraniční odboj. Pro Beneše, který jednal s britskou vládou o potencionálním uznání prozatímní československé vlády, byla podpora vojáků velice důležitá. Komunisté usilovali o rozvrácení armády zevnitř a sabotovat jednání Beneše, v souladu s jejich ideologií, která byla silně protibritská a protibenešovská.¹⁰⁰

Francii opouštěly transporty koncem června 1940, často na britské ostrovy, ale mnoho vojáků bylo přesunuto do severní Afriky. Následně proběhla demobilizace, tábor v Agde byl rozpuštěn až v srpnu 1940. V rámci koordinace přesunů velkého množství vojáků za chaotických podmínek byla opět důležitá role zastupitelských úřadů, konkrétně konzulátu v Marseille a konzula V. Vochoč. Ačkoliv se 1. čs. divize rozpadla, navíc za velice nešťastných podmínek, tak samotné vybudování této jednotky demonstrovalo silné odhodlání zahraničního odboje. Díky evakuaci tisíců vojáků bylo možné za obnovu Československa bojovat i nadále, v dalších odbojových centrech.¹⁰¹

⁹⁷ SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii*, s. 176.

⁹⁸ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny, Svazek XV.a*, s. 461.

⁹⁹ ČEJKA, Eduard. *Československý odboj na západě*, s. 222

¹⁰⁰ SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii*, s. 175.

¹⁰¹ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny, Svazek XV.a*, s. 464.

3 Právní aspekty budování vojenských jednotek ve Velké Británii

Do Velké Británie směřovaly kroky E. Beneše nedlouho poté, co abdikoval po Mnichovské dohodě v roce 1938. Pro Beneše byla Velká Británie první volba pro vznik základny zahraničního odboje. V tomto období se však neseťkával s dostatečnou podporou a Mnichov tvořil příliš velké překážky pro nějaké výraznější pokroky. Ačkoliv vysocí britští politici v podobě Neville Chamberleina a lorda Halifaxe nepředstavovali v tomto bodě silné spojence, přesto si Beneš sliboval od Britů, že budou hrát v budoucnu klíčovou roli v boji s nacisty a sentiment Chamberleinovy vlády nebude dlouho trvat.¹⁰²

Po porážce Francie se Německo dostává do výhodné a dominující pozice v Evropě. Osa Berlín-Řím-Tokyo v tomto bodě v podstatě ovládá většinu kontinentu, jak vojensky, tak i politicky. Velká Británie byla další logický krok v rámci fašistické rozpínavosti a většina odborníků si tuto skutečnost velice dobře uvědomovala. Velká změna v přístupu Velké Británie přišla v podobě Winstona Churchilla, jehož kabinet už nehodlal s Hitlerem dál vyjednávat. Po předchozích zkušenost bylo jasné, že jakékoliv přistoupení na německé nároky by vyústilo v porážku. Obyvatelé Velké Británie byli k boji motivováni a hodlali se za každou cenu udržet mimo fašistickou sféru vlivu.¹⁰³

Úřady v Británii registrovaly již k 1. září 1939 asi 7000 československých uprchlíků a další přicházeli i po vypuknutí války, k srpnu 1943 se tento počet rozrůstá na více než 10 000. Dalším rozdílem oproti Francii, kde bylo mnoho vojenských dobrovolníků a lidí, kteří se přestěhovali za prací, zde bylo složení uprchlíků odlišné. Jednalo se mimo jiné o politické uprchlíky, antifašisty, sociální demokraty a příslušníky židovské menšiny.¹⁰⁴ Kromě vojáků, letců a jejich rodinných příslušníků byla evakuována i většina představitelů a úředníků tvořící Československý národní výbor. Beneš vyjednávání o vojenských záležitostech od začátku propojoval s jednáním ohledně uznání prozatímní vlády.¹⁰⁵

¹⁰² ČEJKA, Eduard. *Československý odboj na západě*, s. 23.

¹⁰³ ČEJKA, Eduard. *Československý odboj na západě*, s. 224.

¹⁰⁴ MARŠÁLEK, Zdenko. *"Česká" nebo "československá" armáda*, s. 198.

¹⁰⁵ KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil 1938-1945*, s. 88.

3.1 Odboj na Britských ostrovech a prozatímní státní zřízení

Britské ostrovy se staly novou hlavní základnou československého odboje. Oproti Francii však zde byl zásadní rozdíl, nenacházela se tu početná skupina Čechoslováků, která by doplnila stavy, a tak se zahraniční odboj ve Velké Británii potýkal s nedostatkem lidských zdrojů. Kromě evakuovaných jednotek zde byla řada československých emigrantů, kteří se na Britské ostrovy přesunuli již v období mezi Mnichovem a vypuknutím druhé světové války. Britská vláda byla vůči uprchlíkům vstřícná a vynaložila mnoho prostředků na poskytnutí azyl mnoha exulantům.¹⁰⁶ V Británii navíc vzniká speciální organizace: Britský výbor pro uprchlíky z Československa (British Committee for Refugees from Czechoslovakia – BCRC), později CRTF (Czech Refugee Trust Fund). Pozici výkonného předsedy zastával Ewart G. Culpin a jeho zástupkyní byla Mary Omerodová. Patronem byl starosta Londýna a mezi prominentními členy tohoto výboru byli arcibiskupové z Canterbury a z Westminsteru a vévoda z Lyttonu, sir Walter Layton.¹⁰⁷

Ačkoliv přítomnost relativně velkého množství emigrantů zlepšovala pozici pro zahraniční akci, byl zde problém s přístupem Britů k uznání vlády a vojenským záležitostem, který byl zpočátku nadmíru opatrný. Zatímco ve Francii byla povolena všeobecná mobilizace, Britové povolili pouze dobrovolné odvody, Benešova výzva k přihláškám do vojska byla zveřejněna 23. ledna 1940. Do května téhož roku prošlo řízením u odvodní komise přes 700 mužů, což ani zdaleka neodpovídalo potenciálu, který početný exil měl. V tomto bodě se však jednotky seskupovaly ve Francii, a tedy samotný vstup byl podmíněn i sjednáním možnosti přepravy z Velké Británie. Řada dobrovolníků ukončila svá zaměstnání v domnění, že brzy odplují, ale přišly nečekané průtahy, které část mužů donutily vstoupit do britské armády.¹⁰⁸

V dubnu roku 1940 se posouvají oficiální jednání s britskou vládou a Beneš předává dohodnuté memorandum, které na základě britských požadavků obsahuje oficiální vyhlášení mobilizace s uplatněným principem dobrovolnosti. Dohoda ve vojenských věcech tohoto rázu se dá považovat za úspěch, po právní stránce odpadají překážky, které umožňují organizování transportů do Francie. Stihl se uskutečnit pouze jediný transport s dobrovolníky, než byla Francie poražena.

¹⁰⁶ MARŠÁLEK, Zdenko. *"Česká" nebo "československá" armáda*, s. 197.

¹⁰⁷ KUKLÍK, Jan. *Do poslední pence: československo-britská jednání o majetkoprávních a finančních otázkách 1938-1982*. Praha: Karolinum, 2007, s. 33.

¹⁰⁸ MARŠÁLEK, Zdenko. *"Česká" nebo "československá" armáda*, s. 200.

Vojáci se vylodili v přístavu La Harve a dopochodovali do fungujícího tábora v Agde.¹⁰⁹ Drtivá porážka Francie, s tím související rozpad československé armády a přesun exilové reprezentace do Londýna byly paradoxně pozitivními vlivy na vnitřní upevnění československé odboje. Podporu zahraniční akci vyslovil i britský premiér Winston Churchill, který byl zastáncem obnovy předmnichovského Československa a podporovatel Beneše.

Bývalý premiér Milan Hodža po přesunu do Anglie nepředstavuje protiváhu Benešovi a později není součástí zahraničního odboje.¹¹⁰ Další zásadní změnou oproti postupu ve Francii bylo, že ztrácí svůj předchozí vliv i Osucký a tím pádem má nekomunistický zahraniční odboj pouze jednu hlavu v čele a to Beneše, kolem kterého se koncentruje většina československé emigrace. Dne 9. července 1940 informuje Beneš britského ministra zahraničních věcí lorda Halifaxe o svém záměru vytvořit „prozatímní systém státního zřízení“ v čele s prezidentem republiky. Tento krok by měl demonstrovat mocnostem právní pokračování Československa a reprezentování státu navenek. Benešův návrh je po výměně dopisů dne 21. července schválen britskou Foreign Office, která tímto oficiálně uznala čs. prozatímní vládu. Samotný příchod československých jednotek a letců do Velké Británie příznivě ovlivnil tato jednání mezi Benešem s britskou vládou vedoucího k uznání prozatímní vlády a prezidenta republiky. Přítomnost jednotek položila pro uznání solidní právní a mocenské základy, jak uvedl sám Beneš ve svých Pamětech.¹¹¹

Sféra činností vojenského rázu byla tedy v podstatě tou nejdůležitější v rámci uspořádání všech orgánů československé emigrace. Edvard Beneš vykonával z titulu funkce prezidenta republiky funkci vrchního velitele československých ozbrojených sil. Opíral se v tomto smyslu o ústavní listinu a ústavní dekret o prozatímním výkonu moci zákonodárné. Zmiňovaný dekret prezidenta republiky sloužil jako podklad pro pravomoc vydávání dekretů prezidenta republiky, ale i armádních rozkazů, kterými upravoval fungování československé armády. Pokud se daly použít předpisy vydané československým národním výborem i po porážce Francie, Edvard Beneš na ně plynule svou činností navazoval.¹¹²

¹⁰⁹ MARŠÁLEK, Zdenko. *"Česká" nebo "československá" armáda*, s. 202.

¹¹⁰ EMMERT, František. *Československý zahraniční odboj*, s. 36.

¹¹¹ ČEJKA, Eduard. *Československý odboj na západě*, s. 224. - 225.

¹¹² KUKLÍK, Jan. *Vznik Československého národního výboru*, s. 130.

Samotnému vydávání dekretů předcházela rozsáhlá debata v rámci ministerské rady, jednalo se o provizorní řešení, kdy právní normy vydávané prezidentem republiky měly dočasně nahradit předpisy vytvářené parlamentem, než bude po válce znovu zasedat. Dekrety měly být přijímány k návrhu vlády a za kontrasignace předsedy vlády a příslušných ministrů, kteří budou mít na starost jejich provedení. Koncepti jako takovou přijala exilová vláda s tím, že se bude jednat o řešení určené pro výjimečné případy, týkající se současného stavu a nemělo by docházet k razantním změnám právního řádu, který platil před válkou. Dekrety dále podléhaly dodatečnému ústavnímu schválení – ratihibaci. Dekrety a prováděcí předpisy ve formě vládních nařízení, vztahujícím se k vojenským jednotkám ve Francii byly publikovány v Úředním Věstníku již od ledna roku 1940.¹¹³

První prozatímní vláda byla prezidentem republiky jmenována 22. července 1940, předsedou vlády se stal J. Šrámek, byla složena z 12 ministrů a českých a slovenských státních tajemníků. Prezident E. Beneš zůstal ve funkci i po roce 1942, tedy déle, než by odpovídalo sedmiletému volebnímu období, které trvalo od prosince roku 1935. Odvolával se na Ústavu z roku 1920 a vláda potvrdila, že zůstává hlavou státu, prohlášením v prosinci 1942. Prozatímní řízení bylo kromě prezidenta republiky a vlády tvořeno státní radou, což byl poradní orgán prezidenta, vykonávající i pomocnou a kontrolní činnost.¹¹⁴ Státní rada měla maximálně 40 členů a byla jmenována na období jednoho roku. Členové byli především poslanci a senátoři žijící v exilu. Státní rada pak volila výbor politický, hospodářský, branný a kárný.

Dalším navázáním na odboj ve Francii bylo i přetvoření Čs. vojenské správy na ministerstvo národní obrany v čele s resortním ministrem. I přes zjevný odkaz na předmnichovský systém, ministerstvo muselo být přizpůsobeno fungování v exilu a během války. Byly zřízeny čtyři odbory, první zajišťoval styk s domovem, věci politicko-právní a spolupráci se státními orgány. Druhý obstarával zpravodajské služby, třetí se zabýval výcvikem, organizací výchovou a věcmi studijními a čtvrtý řešil záležitosti materiální a správní. Odbory se obdobně jako ve Francii členily na jednotlivá oddělení. Z hlediska výstavby jednotek bylo důležité

¹¹³ KUKLÍK, Jan, *Londýnské dekrety prezidenta republiky ve vztahu k československým vojenským jednotkám v letech 1940–1943*. In: ZÚDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. *Československá armáda 1939–1945*, s. 47.

¹¹⁴ HRUBÁ SMRŽOVÁ, Petra; KNOLL, Vilém a RUNDOVÁ, Alena. *Mezníky českých právních dějin*. 3., rozš. vyd. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 147.

oddělení udržující styk s čs. vojenskými misemi v zahraničí a Čs. administrativním štábem na Středním východě. Oddělení právní a legislativní, řešilo vše související se legislativou a záležitosti trestní a kárné, dále zajišťovalo redakci Sborníku důvěrných výnosů a nařízení.¹¹⁵

Co se týče vzniku a organizace cizích vojsk na území Británie, bylo potřeba souladu s britskými zákony. Nesoulad mezi právními řády by mohl mít za následek nežádoucí situace, především v trestněprávních věcech bylo potřeba, ale různí státní příslušníci byli posuzováni co možná nejpodobněji a soudy byly ve své praxi konzistentní. Pro tyto a další potřeby v rámci koordinace spojeneckých vojsk na Britském území byl vytvořen speciální výbor Allied Forces Sub – Committee, který vypracoval návrh zákona o právním postavení spojeneckých vojenských jednotek na britském území (Allied Forces Act, 1940). Parlamentem byl zákon přijat a král jej podepsal 21. srpna roku téže roku. Vláda mohla tímto uzavírat zvláštní smlouvy s reprezentacemi v exilu, které upravovaly rozsah jurisdikce nad vojenskými jednotkami.¹¹⁶

3.2 Obnovení armády na britské půdě

Lze konstatovat, že výchozí podmínky pro vznik jednotek v Británii byly v porovnání s přístupem v předchozích odbojových centrech koordinovanější. Přesunuly se sem zbytky československé divize, celkem asi 4000 mužů a více než 900 letců. Blížila se invaze a Britové hodlali nově přichozím vytvářet co možná nejpříznivější prostředí. I přes pozitiva po příchodu československých vojáků do Velké Británie následovalo další náročné období. Počínaje červencem 1940 byla v táboře Cholmondeley, kam se vojsko přesouvá, napjatá situace. Situace se zejména týkala obviňování důstojníků ze strany řadových vojáků. Jednalo se o osočování z profašistických tendencí, nebo zbabělosti. Zpravodajští důstojníci hlásili, že se jedná o komunistickou akci, která měla vyústit v rozvrácení armády zevnitř. Jednalo se koordinovanou akci proti Británii a Benešovi. Ústřední výbor komunistické strany vydává v květnu 1940 rezoluci kde vyzývá k boji proti „Benešovské garnituře“. Komunistických emigrantů schopných vojenské služby bylo ve Velké

¹¹⁵ NÝVLTOVÁ, Dana. Čs. vojenská správa v období druhé světové války. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha. 1965, 14(4), s. 582–628. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:ed0916dd-5308-4c44-afba-444a0d67618c?page=uuid:02b309be-63e1-11e9-8dea-005056b73ae5> [cit. 2024-03-07].

¹¹⁶ KUKLÍK, Jan, *Londýnské dekrety prezidenta republiky ve vztahu k československým vojenským jednotkám v letech 1940–1943*. In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. *Československá armáda 1939–1945*, s. 49.

Británii více než tisíc, k vojenské službě se jich přihlásilo pouhých čtyřicet.¹¹⁷ Nutno podotknout, že sentiment komunistů vůči zahraniční akci byl značně proměnlivý. Ještě nedávno předtím ústřední vedení KSČ podporovalo mobilizaci ve Francii. Komunistický poslanec Vlado Clementis dokonce vstoupil do armády se začínající hodností vojína.¹¹⁸

Vojáci shromáždění v táboře Chlomondeley dorazili do Británie značně demoralizovaní. Dokonce v táboře problémy vyvrcholily až k vypuknutí vzpoury. Kromě důvodů materiálních, tedy například nedostatečné zajištění potřeb vojáků, byly příčinou i spory politického rázu. Komunisté situace využili a rozvinuli rozsáhlou akci, která měla vyprovokovat velký počet vojáků k výstupu z armády. Jako záminku využili zvláštní rozkaz vydaný 17. června 1940, kdy byla armáda rozpuštěna a dle jejich názoru neregulární. Akci KSČ uvítali zejména někteří interbrigadisté ze Španělska, kteří byli často zkušení a byli pro čs. jednotky velmi cennými. Druhou velkou skupinou byli i nespokojení příslušníci národnostních menšin, nejvíce Židé, Slováci a Němci. V táboře Cholmondeley se osobně zastavil i Beneš, který přijal delegaci vzbouřenců, avšak ke smírné dohodě nedochází. Rebelové jsou vyloučeni a předáni britským úřadům. Britové muže vyloučené z československé armády internovali. Často nakonec vyloučení vojáci působili v britské armádě, vykonávající pomocné práce a po napadení Sovětského svazu se vzbouřenci hlásili zpět do armády. Někteří pak znovu působili i v československých jednotkách.¹¹⁹ Poté, co jednotky opustili vyloučení vojáci pokračoval proces výstavby v podobě reorganizace a 12. srpna 1940 vzniká Československá smíšená brigáda, v prosinci 1940 přejmenovaná na Československou samostatnou brigádu. Velitelem se stal brig. gen. B. Neumann. Jednotka se přesunula na výcvikové stanoviště v hrabství Warwick, velitelství sídlilo poblíž města Coventry.¹²⁰

Memorandum E. Beneše o čsl. letcích v Anglii z 2. července 1940 zmiňuje kromě počtů důstojníků a vojinů evakuovaných z Francie i důležitost vyřešení právních otázek týkajících se čs. jednotek v Británii. Přílohy byly výsledky jednání o těchto otázkách z Francie a odkázalo na řešení otázek v souvislosti

¹¹⁷ MARŠÁLEK, Zdenko. *"Česká" nebo "československá" armáda*, s. 200.

¹¹⁸ DUBEN, Vojtěch N. *Na všech frontách: Čechoslováci ve II. světové válce*. 2. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2001, s. 28.

¹¹⁹ PLACHÝ, Jiří. *Vzbouřenci z Cholmondeley. Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha, 2016., 65(3). s. 19-38. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:d0b271ac-2b24-45e7-b423-c8e1891d8714?page=uuid:6c6dbc85-72d6-11ea-82f1-001b63bd97ba> [cit. 2024-01-15].

¹²⁰ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny, Svazek XV.a*, s. 467.

s polskými jednotkami v Británii. Vojáci už se často i přímo do bojů zapojili a zbývalo tedy jen vyřešit jurisdikci nad jednotkami a jejich fungování v rámci britské armády.¹²¹ Obdobně bylo předáno i memorandum týkající se československých pozemních jednotek. O vyřešení potřebných otázek pak jednaly uznané československé orgány a z britské strany příslušné resorty. Vyjednávání měl na starosti z české strany inspektorát československého letectva, dále pak letecký odbor ministerstva národní obrany a ministerstvo zahraničních věcí. Z britské strany pak ministerstvo letectví, War Office a Foreign Office. Nakonec došlo k určitému kompromisu, nicméně ne podle představ československých představitelů. Co se týče jurisdikce, rozhodovaly především britské soudy. V některých případech výlučně, někdy mohly rozhodovat československé polní soudy, ale pouze v případě, že se dle rozhodnutí neaplikovala britská jurisdikce.¹²²

Jednání dospěla postupně až k podepsání významné Dohody mezi prozatímní vládou Československou a vládou Spojeného království Velké Británie a severního Irsku o československé branné moci ze dne 25. října roku 1940. Smlouvu podepsali na britském ministerstvu zahraničí lord Halifax a J. Masaryk a vyřešila především otázku právního postavení československé armády a jejího vztahu vůči armádě britské. Československé pozemní a letecké jednotky byly podle této dohody organizovány pod britské velení. Dohoda předpokládala financování armády prostřednictvím úvěru poskytovaného britskou vládou. Dále byly zmíněny tři přílohy. První měla řešit otázku letectva, druhá pozemní jednotky a třetí se vztahovala k jurisdikci nad československými vojenskými příslušníky.¹²³

Po vzniku Ministerstva národní obrany byl zřízen další orgán čs. vojenské správy, a sice čs. vojenská mise ve Velké Británii, jejíž okruh spravovaných záležitostí byl určen usnesením předsednictva ministerské rady. Zajišťovala hospodářské služby a přerozdělování finančních prostředků. V rámci své činnosti řešila i doplňování pozemních i leteckých jednotek. Mise jednala s britským úřady a zprostředkovávala kontakt mezi jednotlivými orgány v rámci vojenské správy prostřednictvím čs. vyslanectví v Londýně. Byla vázána jednacím řádem pro MNO,

¹²¹ Archiv MZV, f. Londýnský archiv – důvěrný. Memorandum o čsl. letcích, o. 4. r. 70. k. 162.

¹²² KUKLÍK, Jan. *Vznik Československého národního výboru*, s. 131. – 132.

¹²³ Dohoda mezi prozatímní vládou Československou a vládou Spojeného království Velké Británie a severního Irsku o československé branné moci z 25. října 1940 In: NĚMEČEK, Jan; KUKLÍK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena, ŠTOVÍČEK, Ivan. *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941. Svazek 1*, (16. červen 1940–30. duben 1941). Praha: Ústav mezinárodních vztahů: Historický ústav Akademie věd ČR, 2006. 422 s. Dokumenty československé zahraniční politiky. dok. 74., s. 168.

A-II-2. Ty zásadnější otázky řešila výlučně MNO, vyhrazenou pravomocí byla například výsadní práva ministra národní obrany v kárných, kázeňských a trestních věcech.¹²⁴

Na schůzi Československého národního výboru ze dne 5. dubna 1940 předkládá gen. S. Ingr referát o letecké dohodě. Byl Výboru rozeslán s pozměňovacím dodatkem dohodnutým s francouzskou vojenskou misí. Dle prvního ustanovení této dohody se jedná o přílohu k dohodě ze dne 25. října, která jí předjímal. Jednalo se v podstatě o praktické provedení zmíněné dohody a měla vyslat jasný signál i lidem v Československu, že se zahraniční odboj aktivně zapojuje v bojích proti Německu.¹²⁵ Dne 16. prosince 1941 v Londýně byla podepsána příloha k Dohodě o československé branné moci jednající o československém letectvu. Českoslovenští letci byli dle smlouvy organizováni do jednotek napojených na Královské letectvo. Budou však uznány jako jednotky letectva československého, které je součástí čs. branných sil. Výběr letců měly mít na starost komise, složené z britských i československých zástupců. Smlouva dále zmínila inspektorát československých jednotek, který byl přičleněn Královskému letectvu a vykonával prohlídky, zjišťující stav jednotek a pokroku ve výcviku. Kvalifikace byla posuzována dle britských předpisů, stejně tak tomu bylo s hodnotami a platy, které byly určeny dle sazeb Královského letectva.¹²⁶

Inspektorát čs. letectva byl vytvořen již v červenci 1940 pod vedením gen. Karla Janouška, pověřeného prezidentem Benešem. Do konce srpna se ve Velké Británii shromáždilo 932 čs. letců, což bylo více než 90 % z původního stavu letectva ve Francii. Další letci přicházeli i později, někteří nestihli evakuaci z Francie, další pak přicházeli z Afriky, Sýrie, nebo Sovětského svazu. První leteckou jednotkou ve Velké Británii se stala 310. čs. stíhací peruč, zřízena již 12. července 1940, velitelem této jednotky se stal mjr. A. Hess. Sestavena byla i čs. výcviková a náhradní jednotka. S ohledem na probíhající bitvu o Británii byl výcvik jednotek urychlen. Britové poskytli perutím příslušný počet letounů, podmínky i prostředí

¹²⁴ NÝVLTOVÁ, Dana. Čs. vojenská správa v období druhé světové války. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha. 1965, 14(4), s. 582–628. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:ed0916dd-5308-4c44-afba-444a0d67618c?page=uuid:02b309be-63e1-11e9-8dea-005056b73ae5> [cit. 2024-03-06].

¹²⁵ NĚMEČEK, Jan; KUKLÍK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena, ŠŤOVÍČEK, Ivan. *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941*. Sv. I, dok. 52 - s. 292.

¹²⁶ Příloha I. k Dohodě z 25. října, jednající o československém letectvu. In: NĚMEČEK, Jan; KUKLÍK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena, ŠŤOVÍČEK, Ivan. *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941*. Sv. I, dok. 74, s. 169.

pro výcvik byly velmi dobré. Vznikla i 311. bombardovací peruť v čele s pplk. K. Marešem a 312. stíhací peruť s mjr. J. Ambrušem ve vedení.¹²⁷ Organizace čs. letectva byla prováděna na základě Publications of King's regulations, čeští letci spadali pod vyšší britské velení v rámci Royal Air Force. Samotný inspektorát čs. letectva byl tvořen sedmi odbory a zajišťoval spolupráci s britským Air Ministry.¹²⁸

310. čs. stíhací peruť se zapojila do bojů již 26. srpna a 312. čs. stíhací peruť bránila od října vzdušný prostor nad Liverpoolem. Po obraně v rámci bitvy o Británii se stíhací perutě účastnili náletů nad Německem a okupovaným územím. 311. bombardovací peruť plnili úkoly v rámci bombardování Bruselu a později i Berlína. Začleněním 313. čs. stíhací perutě mezi stávající perutě (310. a 312.) vznikla Čs. letecká skupina (Wing). Stíhací perutě se účastnily Dieppské výsadkové operace a zapojily se i v rámci příprav na vylodění, podnikaly útoky na letiště a další objekty. V rámci zabezpečování vylodění pak hlídkovaly nad bojištěm a chránily spojenecké jednotky.¹²⁹

V druhé příloze k Dohodě z 25. října byly upraveny některé základní prvky organizace pozemních jednotek. Příloha se vztahovala nejen k jednotkám nacházejících se na území Velké Británie a které sem posléze dorazí, ale i k jednotkám na Blízkém Východě. Čechoslováci na území Velké Británie měli být mobilizováni a bylo umožněno i dalších přijímání dobrovolníků z Británie či ze zámoří. Jednotky dle přílohy opět spadaly pod britské vrchní velení jakožto součástí spojeneckého vojska. Britská organizace bude převzata, ale barvy československého pluku a všechny vyznamenání nebo hodnost a odznaky československých jednotek zůstanou zachovány. Britská vláda se zavázala poskytnout potřebné vybavení a vyčlenit některé důstojníky jakožto instruktory pro účely výcviku.¹³⁰

Třetí a poslední příloha k Dohodě z 25. října se týkala jurisdikce nad vojenskými jednotkami. V první části se příloha zabývá pozemními jednotkami, kde vymezila, že vnitřní administrativa a záležitosti týkající se disciplíny budou

¹²⁷ ČEJKA, Eduard. *Československý odboj na západě*, s. 238. - 239.

¹²⁸ ZLATICA ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, *Československá armáda 1939–1945 (Plány a skutečnost)*. In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. *Československá armáda 1939-1945*, s. 25.

¹²⁹ BYSTRICKÝ, Josef. *Vojenské dějiny Slovenska a Slováků*, s. 335–336.

¹³⁰ Příloha II. k Dohodě z 25. října., jednající o československých pozemních jednotkách. In: NĚMEČEK, Jan; KUKLÍK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena, ŠŤOVÍČEK, Ivan. *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941*. Sv. I, dok. 74, s. 172.

upravovány československými vojenskými předpisy, stejně tak podle nich budou trestány případné delikty. Naproti tomu vražda, zabití, či znásilnění byly delikty, které mohly řešit výslovně jen civilní soudy Velké Británie. Další jednání či opomenutí, která by znamenala porušení britského práva, mohla být rovněž projednávána před britskými soudy. Smluvní strany se zavázaly k vzájemné součinnosti v těchto věcech. Další část byla věnována letcům, kteří narukovali do královského letectva nebo do dobrovolnické zálohy. Na československé letce se vztahovaly předpisy aplikovanými v rámci Královského letectva, nicméně při posuzování o prohřešcích Čechoslováka měla být vyčleněna smíšená komise složená rovnoměrně z Čechoslováků a Britů.¹³¹

Jurisdikci následně konkrétněji upravovaly Orders in Council. Československé jednotky ovlivnilo nařízení Allied Forces (Penal Arrangements) Order č. 1. z 11. října 1940. Dle nařízení bylo možné zadržet vojáka na území Velké Británie na základě rozhodnutí cizí armády a držet jej ve vazbě. Na rozhodnutí cizích vojenských soudů se hledělo jako rozhodnutí soudu britského. Další podstatné nařízení, Allied Forces (Relations with Civil Authorities) Order č. 1. z 11. října 1940, stanovovalo, že vztah britských správních orgánů k československým jednotkám je stejný jako k britským. Nařízení Allied Forces (Application of 23 Geo 5.c.6.), Order 1, vydané téhož dne stanovilo, že pojem „allied forces“ – tj. spojenecké jednotky, zahrnuje i jednotky československé.

Další důležitou otázkou bylo přizpůsobení československého vojenského práva pro potřeby fungování v exilu. Britský War Office zpracoval v srpnu 1940 přehled československých předpisů vojenského disciplinárního práva a trestního práva. K československému vojenskému soudnictví se vztahoval dekret prezidenta republiky o československých polních sudech č. 5 Úředního věstníku československé, jímž se mění některá ustanovení zákona o vojenském kázeňském a kárném právu č. 6. Úředního věstníku československého a dekretu o zřízení oblasti polních soudů č. 7 Úředního věstníku československého. Změny byly projednány vládou a následně schváleny na schůzi dne 18. října 1940. Ministerstvo národní obrany pak navázalo vyhláškami o novém znění těchto zákonů. Následně pak postavení československých vojenských jednotek na britském území upravil

¹³¹ Příloha III. k Dohodě z 25. října., jednající o jurisdikci. In: NĚMEČEK, Jan; KUKLÍK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena, ŠTOVÍČEK, Ivan. *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941. Sv. I, dok. 74, s. 173. – 174.*

dekret prezidenta republiky o organizaci československé branné moci na území Spojeného království Velké Británie a severního Irsku z 13. května 1942, se zpětnou účinností na podpisu smlouvy ze dne 25. října 1940.¹³²

Doplněním zákona o vojenském trestním řádu a změnou zákona o vojenském polním trestním řízení prostřednictvím dekretů byla upravena i soustava polních soudů. Během války byly zřízeny polní soudy I. stolice, které byly příslušné projednávat všechny trestné činy, pokud nebyla pravomoc vyhrazena soudy Spojeného království a Irsku. Sídlily u vyššího velitelství čs. jednotek. Druhou instancí tvořil Vrchní polní soud v sídle Ministerstva národní obrany, který byl příslušný řešit odvolání proti rozsudkům soudů I. stolice. Rozhodoval také o stížnostech proti opatření nebo usnesení polního soudu I. stolice.¹³³

Kromě divize evakuované z Francie se další lidské zdroje pro vojenské jednotky podařilo získat z Blízkého východu. Příjezdu vojáků předcházela série jednání a pluk bylo možné přesunout až po ukončení jeho nasazení v severní Africe. Dne 11. srpna 1943 dorazilo do přístavu v Liverpoolu 1322 mužů, kteří byli následně zařazeni do jednotlivých útvarů. Od původního přesunu z Francie se jednalo o nejpočetnější posilu. Zároveň se jednotky v Británii dlouhodobě potýkaly s nedostatkem mužstva a k tomu neúměrně vysokým počtem důstojníků. Posily z Blízkého východu měly ve svém složení důstojníků málo, takže pomohly tento stav vyrovnat.¹³⁴ Po evakuaci a odchodu vzbouřenců zbývalo v Británii asi 3000 vojáků. Právě tito vojáci vytvořili 1. československou smíšenou brigádu, která se později reorganizovala na 1. čs. samostatnou brigádu. Tato jednotka se od října roku 1944 účastnila obléhání francouzského přístavního města Dunkerque, kde se bránila četná německá posádka. Od této brigády se na začátku roku 1943 vyčlenilo samostatné Náhradní těleso (Depot of Czechoslovak Army), které bylo přímo podřízeno londýnskému ministerstvu národní obrany (MNO) a zajišťovalo výcvik a doplňování jednotek bojujících na pevnině. Velkým problémem byla v tomto směru hlavně absence vycvičených tankových osádek. Na základě československých požadavků odsouhlasilo Britské Ministerstvo války vznik Čs.

¹³² NĚMEČEK, Jan; KUKLÍK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena, ŠŤOVÍČEK, Ivan. Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941. Sv. I, s. 175.

¹³³ NÝVLTOVÁ, Dana. Čs. vojenská správa v období druhé světové války. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha. 1965, 14(4), s. 582–628. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:ed0916dd-5308-4c44-afba-444a0d67618c?page=uuid:02b309be-63e1-11e9-8dea-005056b73ae5> [cit. 2024-03-08].

¹³⁴ MARŠÁLEK, Zdenko. "Česká" nebo "československá" armáda, s. 243. – 244.

výcvikového střediska. Zřízení se uskutečnilo výnosem III. odboru londýnského ministerstva národní obrany ze dne 24. listopadu 1944 a následující výcvikové turnusy napomohly lepší bojové připravenosti.¹³⁵

Pokusy o dobrovolný nábor se uskutečnily i v jiných oblastech, mimo jiné i v Kanadě a USA, kde se nacházelo mnoho krajanů už před válkou. Odboj doufal v získání mnoha dobrovolníků právě v Kanadě, kde byla zřízena československá vojenská mise. Podmínky pro nábor v Kanadě zmapoval a připravoval plk. gšt. Odřich Španiel, který byl pověřen rozkazem ministra národní obrany gen. Ingrem. Kanada uznala exilovou československou vládu v říjnu roku 1940, nicméně podle zákona ze září 1939 měli občané bývalé ČSR statut nepřátelských cizinců a byli povinni se měsíčně hlásit u úřadů. V Kanadě byly následně povoleny dobrovolné odvody, nicméně do čs. armády se nemohli přihlásit kanadští ani britští občané a náborové možnosti byly nedostačující. Podle informací O. Španiela čítala krajanská kolonie v Kanadě přibližně 30 000 osob a kanadské občanství měla asi polovina.

V Kanadě však působily spolky s rozsáhlou sítí poboček, kde se sdružovali Čechoslováci, kteří podporovali zahraniční odboj. Na konci roku 1941 kanadská vláda nábor kanadských občanů československého původu povolila, i přes tento pokrok nespĺňoval nábor očekávání. Často kvůli špatnému zdravotnímu stavu dobrovolníků, jelikož o vstup do čs. armády projeví zájem spíše starší generace a mladším byla bližší kanadská armáda. Během působení mise v Kanadě bylo do Evropy vysláno jen 147 mužů.¹³⁶

3.3 Finanční smlouva s Velkou Británií

Pro dosažení cílů, které si vytyčil zahraniční odboj v Británii, bylo kromě zmíněného uznání vlády a obstarání vojenských záležitostí, i vyřešení finančních otázek. Finance byly předmětem rozsáhlých a zdlouhavých jednání s Velkou Británií. Beneš nabízel britským úřadům již 21. června 1940, že uznání československých vládních orgánů by pomohlo jak se samotným vznikem jednotek, tak i s finanční otázkou. Beneš navrhol v memorandu Constitution of the Czechoslovak Government, že by Československo mohlo ručit měnovým zlatem a

¹³⁵ PLACHÝ, Jiří. Československé tankové výcvikové středisko ve Velké Británii. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha, 58(4), s. 60–68. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:014a423b-da16-4155-a17a-22edd0c8efde?page=uuid:0887b27e-728c-11ea-ad5f-001b63bd97ba> [cit. 2024-01-14].

¹³⁶ JIRÁNEK, Tomáš. Československá vojenská mise v Kanadě: činnost a výsledky. In: *Theatrum historiae / Pardubice: Univerzita Pardubice 8*, (2011), s. 247-278.

dalším majetkem.¹³⁷ Zlato bylo společně s dalšími aktivy blokováno prostřednictvím opatření proti nepřátelského majetku. V rámci jednání o uznání prozatímní vlády britské ministerstvo zahraničních věcí konstatovalo, že uložené zlato náleželo Národní bance československé a bylo svěřeno Správci nepřátelského majetku a poté prodáno Bank of England za libry. Tímto způsobem měla československá vláda financovat vojenské záležitosti. Československá exilová vláda se měla zaručit, že si nebude prostředky nárokovat a posléze je Československé národní bance náležitě nahradí.¹³⁸ Němci po okupaci požadovali převedení části zlata na konto Říšské banky, Bank of England vyhověla, což pak negativně ovlivnilo další vývoj.¹³⁹ Němcům bylo převedeno 23 tun československého zlata, nejdříve sice vše proběhlo v tajnosti, ale za nedlouho se stal z incidentu nechvalně proslulý skandál. K události se vyjádřil i Winston Churchill, který převoz zlata označil za druhý Mnichov.¹⁴⁰

Pozitivní naopak bylo, že se podařilo se vyjednat finanční pomoc pro zajištění evakuace československých příslušníků z Francie. Koncem srpna roku 1940 byl sjednán i příspěvek ve výši více než 6 000 000 franků, tato částka byla určena československým příslušníkům, a to hlavně pro ty jedince, kteří byli evakuováni z Francie.¹⁴¹ Až do ujednání v souvislosti se zvláštní finanční smlouvou v prosinci 1940 byla Brity formou záloh financována řada civilních a vojenských záležitostí, které muselo prozatímní zřízení zajistit.¹⁴² Mechanismus prodávání československého měnového zlata byl nepraktický a brzy se jedná o novém způsobu. Konkrétně o poskytnutí válečného úvěru, který by přímo na měnové zlato nebyl tak úzce vázán.¹⁴³ Po převedení 23 tun zlata Německu, Britové mohli disponovat s více než 26 tunami zlata a protihodnotu měli vyplatit v librách.¹⁴⁴

Při přípravách smlouvy, která by se vztahovala k poskytnutí úvěru, byl sjednán zvláštní režim. Dohoda neměla být publikována veřejně a místo obvyklé parlamentní formy schvalování a mělo dojít k výměně dopisů mezi ministry financí obou států. Úvěr měl být splacen na konci války, tedy po podepsání mírové dohody

¹³⁷ KUKLÍK, Jan. *Do poslední pence*, s. 97.

¹³⁸ Tamtéž, s. 98.

¹³⁹ NĚMEČEK, *Soumrak a úsvit československé diplomacie*, s. 95.

¹⁴⁰ MOTL, Stanislav. *Kam zmizel zlatý poklad republiky: o tom, jak jsme museli spojencům platit zlatem za to, že naši vojáci mohli po jejich boku umírat ve válce proti Hitlerovi*. V Praze: Rybka, 2003, s. 49-51.

¹⁴¹ KUKLÍK, Jan. *Do poslední pence*, s. 101.

¹⁴² Tamtéž, s. 102.

¹⁴³ Tamtéž, s. 105.

¹⁴⁴ Motl, Stanislav. *Kam zmizel zlatý poklad*, s. 72.

s Německem a Velkou Británií. Dne 10. prosince 1940 byla příslušná smlouva podepsána ministrem financí exilové vlády Edvardem Outratou a Kinglseym Woodem, šéfem Treasury. Britové se zavázali k poskytnutí bezúročného úvěru ve výši 7,5 milionu britských liber s potencionálním navýšením po dohodě obou stran.¹⁴⁵

Sjednaný úvěr zajistil přísun potřebných prostředků na činnost prozatímního státního zřízení a organizaci vojenských jednotek. Jednotlivé náklady pak byly řešeny prostřednictvím dekretů prezidenta republiky, které předběžně schvalovalo britské ministerstvo financí. Náklady vojenského rázu pak byly účtovány konkrétněji a zvlášť, a to s britskou War Office pro jednotky pozemní a Air Ministry pro jednotky letecké.¹⁴⁶

Úvěr a další případné další platby smlouva navázala na vymezené náklady. Jednalo se především o náklady hrazené v souvislosti s operacemi a službami československých vojenských sil v souladu s rozpočtem, ale dle dohody i operace spadající do civilního rozpočtu. Úvěr sloužil ke krytí nákladů vynaložených na správu vojenských záležitostí a zároveň na vynaložené náklady prozatímního státního zřízení. Výměnou za tento úvěr mohli Britové využít pro válečné účely československé zlato, z čehož byla většina stále uložena u Bank of England.¹⁴⁷

K navýšení došlo v roce 1942, jelikož již v polovině roku byl úvěr nad limity přečerpán, zejména kvůli vysokým výdajům pro vojenské záležitosti. Vláda usnesením určila, že vyjednávat podmínky pro navýšení bude ministr financí Feierbend. Výměnou dopisů bylo sjednáno navýšení o 5 milionů liber. I navýšený úvěr byl do konce roku 1943 vyčerpán. Zdaleka nejvíce prostředků ze všech resortů využilo ministerstvo národní obrany, a to 9 349 108 liber, u ministerstva zahraničních věcí šlo také o znatelnou částku, avšak mnohem nižší, a to 1 169 700 liber. Do konce války poskytla Velká Británie prozatímnímu státnímu zřízení 17 500 000 liber.¹⁴⁸

¹⁴⁵ KUKLÍK, Jan. *Do poslední pence*, s. 112.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 114.

¹⁴⁷ Finanční dohoda uzavřená mezi vládou Velké Británie a československou prozatímní vládou z 10. prosince 1940. In: NĚMEČEK, Jan; KUKLÍK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena, ŠŤOVÍČEK, Ivan. *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941*. Sv. I, dok. 97., s. 223.

¹⁴⁸ KUKLÍK, Jan, *Londýnské dekrety prezidenta republiky ve vztahu k československým vojenským jednotkám v letech 1940–1943*. In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. *Československá armáda 1939-1945*, s. 56.

4 Právní aspekty budování vojenských jednotek na Blízkém východě a v severní Africe

Československé jednotky se účastnily i bojů v pouštích na Blízkém východě a v severní Africe. Kromě uprchlíků z protektorátu zde byla odříznuta i část Polského legionu, která se pokoušela o ústup přes Rumunsko. Po porážce Francie se ocitla část utečenců v Sýrii a Libanonu v obzvlášť zranitelné pozici, jelikož se jednalo o území spadající pod francouzskou správu. Vojákům hrozila internace či vydání německé straně. Československý konzul se pokoušel zasáhnout u gen. Mittelhausera, ale ten byl ochoten rozhodnout pouze o povolení vstoupit vojákům do Cizinecké legie.¹⁴⁹ Sousední Palestina byla pod britskou správou, kde byly podmínky o něco příznivější. Zásahem britského konzula nebyli internováni, ale soustředěni do uprchlického tábora Az Sumeiriji u hranic mezi Palestinou a Sýrií. Začala výstavba 4. pluku, tedy navazujícího na první tři pluky ve Francii, které byly evakuovány. Prvním velitelem tohoto původního základu pro jednotky byl plk. Koreš a zástupcem pplk. Klapálek.¹⁵⁰

Podmínky pro československé vojáky vyjednával nejprve generální konzul Kadlec s britským velitelem pro Palestinu, gen. Brunskillem. Jedním z návrhů ze strany britského generála bylo Českoslováky zahrnout do polské brigády, která čítala přes čtyři tisíce mužů. Konzul Kadlec však prosazoval záměr vytvořit československou jednotku. Návrh byl následně předán generálnímu sekretáři palestinské vlády MacPhersonovi, který dočasně fakticky existenci vojenské skupiny uznával. Nebyla v tomto bodě zatím uznána prozatímní vláda a nedošlo zatím k dohodě o obnovení čs. armády v Británii a na územích, která spravovala.¹⁵¹

Skupina vojáků se 17. července přesunula do Gedery blízko Tel Avivu. Do Haify přijíždí 5. září transport z SSSR, na základě předchozí dohody se sovětským svazem. Po dohodě s Brity byla 25. září v Jeruzalémě ustanovena Československá vojenská mise na Středním východě pod vedením gen. Mézlem. Gen. Wavell, britský vrchní velitel na Středním východě následně vydal dekret o zřízení pěšího praporu a výcvikového střediska.¹⁵²

¹⁴⁹ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny, Svazek XV.a*, s. 444. – 445.

¹⁵⁰ CÍLEK, Roman a RICHTER, Karel. *Hrdinové Československa*, s. 212.

¹⁵¹ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny, Svazek XV.a*, s. 445.

¹⁵² ČEJKA, Edvard a RICHTER, Karel. *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 127. – 128.

Generální konzul Kadlec vyhlásil předběžný nábor dobrovolníků do armády v Palestině ještě před vypuknutím války. Bylo nahlášených více než 1 200 československých občanů, většinou Židé. Konzulem byla nařízena i mobilizace československých státních příslušníků, nicméně britské úřady byly zdrženlivé v povolení vstupu Židů do těchto jednotek. Obávaly se negativní reakce ze strany sionistických organizací a arabských nacionalistů. Někteří Židé preferovali myšlenku samostatné židovské jednotky, jelikož podporovali myšlenku samostatného židovského státu. Britské úřady nakonec vstup Židům do jednotky povolily, nicméně nesměli tvořit více než polovinu jednotky.

Po uznání československého prozatímního státního zřízení a podepsání vojenské dohody s Brity, byl dodán potřebný právní základ pro další proces výstavby čs. jednotky na Blízkém východě. Ministerstvo národní obrany v Londýně v září blíže definovalo právní status jednotky na Blízkém východě, s tím, že jednotku považovalo za součást československé armády ve Velké Británii.¹⁵³ Ministerstvo národní obrany v říjnu vydalo výnos měnící organizaci jednotek v Palestině, v platnosti od 1. listopadu 1940. Byla zřízena Československá vojenská skupina na Středním východě, jejíž hlavní agendou byla výstavba čs. vojenských jednotek. Navíc se podařilo získat další dobrovolníky ze Sovětského svazu, Palestiny, Egypta, Iránu a dalších zemí.¹⁵⁴ Ze Sovětského svazu přijelo na jaře roku 1941 v osmi transportech celkem 476 osob, které přes Turecko zamířily do Palestiny a Egypta. Jednalo se o část příslušníků Polského legionu a přesun byl vyjednáán tajnou dohodou, kterou iniciovala čs. vláda v Londýně. Předtím byli tito vojáci internováni na základě podepsaného paktu Ribbentrop-Molotov, kde se Sovětský svaz zavázal, že nebude pomáhat stranám bojujícím proti Německu.¹⁵⁵

V návaznosti na výnos MNO byl Čs. vojenskou misí pro Balkán, Blízký a Střední východ vydán organizační rozkaz č. 5 z 24. října 1940 ohledně nové organizace čs. jednotky v Palestině. Zrušilo se původní velitelství I./4. polního praporu a namísto něj byl postaven Čs. pěší prapor 11 - Východní. U výcvikového střediska měla být dle rozkazu dočasně postavena náhradní a výcviková rota se školou pro výchovu důstojníků v záloze. U pěšího praporu 11. - Východního byla

¹⁵³ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny, Svazek XV.a*, s. 446. – 448.

¹⁵⁴ BYSTRICKÝ, Josef. *Vojenské dějiny Slovenska a Slováků*, s. 340.

¹⁵⁵ BERNATT-RESZCZYŃSKÁ, MARKÉTA. *Nemohli bojovat. Čechoslováci zatkli Sověti, kteří napadli Polsko*. Online. 18. 09. 2020. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalose/nemohli-bojovat-cechoslovaky-zatkli-soveti-kteri-napadli-polsko> [cit. 2024-03-07].

prozatím zřízena 1. pěší rota a 4. pěší rota, organizována z přebytečných důstojníků.¹⁵⁶

Zatím nebyla postavena 2. ani 3. rota. V prosinci 1940 se čs. vojáci přemístili do výcvikového tábora nedaleko od Jericha. Spojenecká vojska zahájila útok na území ovládané italskou armádou a podařilo se obsadit města Bardíje, Benghází a Tobruk. Mezi tím se československý prapor dle rozkazu přesunul z Palestiny do Egypta, jednotka poté střežila zajatecké tábory v Agami a Duchajle. Následně byl přidělen britské 23. brigádě a vykonával strážní službu, ochranu letišť a hlídkovou činnost. Po několika dalších přesunech byl prapor zařazen do sestavy polské Samostatné brigády do pevnosti Tobruk v dnešní Libyi.¹⁵⁷

Tobruk je důležité město a zároveň významný přístav ve Středozemním moři, představující strategický bod, který byl zásadní pro postup německých Afrika Korps. Britové si tuto skutečnost uvědomovali a vynaložili mnoho prostředků a lidských zdrojů pro ubránění tohoto opěrného bodu. Kromě čs. pěšího praporu 11. - Východního, který se později zařadil do polské brigády, Tobruk bránily britské pěší útvary, dále i Australané a Indové. Přístav byl obklíčen italskými a německými jednotkami pod vedením E. Rommela. Kromě obrany v první linii podnikli českoslovenští vojáci velké množství nebezpečných průzkumných hlídek. V listopadu 1941 zahájili Britové plánovanou ofenzívu v rámci operace Crusader. Prapor spolu s polskou brigádou bránil západní část pevnosti a měl za úkol zamezit pohyb nepřátelských sil směrem na armádu podnikající ofenzívu. Obléhání bylo sice prolomeno, nicméně československá jednotka projevila zájem i o účast v rámci útočných bojů a byla následně převelena k silám 16. britské pěší brigády, prapor pak spadl pod velení 38. indické pěší brigády.¹⁵⁸

Nasazení praporu v Tobruku skončilo v dubnu 1942 a jednotka se přesunula do tábora Bat Galim v Palestině. Na jaře 1942 dochází k reorganizaci, náčelník Československé vojenské mise gen. Mézl vydal rozkaz rušící Čs. pěší prapor 11. – Východní, místo něj vznikl 200. lehký protiletadlový pluk – Východní, kterému velel plk. K. Klapálek. Pluk se skládal ze tří praporů – 500., 501., a 502. Od dubna 1942 se již hovořilo o Skupině československé armády na Středním východě.

¹⁵⁶ VHA, f. Čs. vojenská mise pro Balkán, Blízky a Střední východ, 1939–1946, Organizační rozkaz č. 5. ze dne 24. října 1940. inv. č. 6, sign. sv. 1, kart. 1.

¹⁵⁷ BYSTRICKÝ, Josef. *Vojenské dějiny Slovenska a Slováků*, s. 340. – 341.

¹⁵⁸ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české.. Sv. 15/b., 1938-1945*. Praha: Paseka, 2007. 743 s.: il. s. 232. - 234.

Součástí skupiny byl samotný pluk, výcvikové středisko, Československá vojenská mise, polní soud, prokuratura, účtovné likvidační středisko, polní nemocnice a ošetrovna. Pluk byl převelen do tábora Zib a poté chránil přístavy v Haife a v Bejrútu. Na konci roku 1942 se českoslovenští vojáci opět dostali do Tobrúku, kde bránili železniční stanici.¹⁵⁹

Někteří Čechoslováci bojovali ve službách de Gaulla v armádě Svobodné Francie. Dobrovolníci vstoupili do francouzských útvarů, pokud pro ně nezbylo místo v rámci správného zařazení. Československá armáda se po přesunu do Británie potýkala s nadbytkem důstojníků a pro některé vojáky by vstup mohl znamenat snížení hodnosti. Vojáci ve cizích armádách nepřispívali k pověsti zahraničního odboje, který se snažil těmto přestupům bránit. Dle názorů některých vojenských právníků by důstojník, pro kterého nemá armáda adekvátní pozici, mohl žádat o propuštění z armády.¹⁶⁰ Podle československého branného zákona byl vstup do cizí armády možný pouze s individuálním souhlasem prezidenta republiky. Do francouzské armády de Gaulla tímto způsobem vstoupil mimo jiné i škt. Otto Wagner, který bojoval v poušti u Bir Hakimu.¹⁶¹

Po prohlášení exilové vlády, která se obracela k československým občanům, aby se dostavili k zastupitelským úřadům ke splnění branné povinnosti, přibýlo více než 600 dalších vojáků z Palestiny. Řada vojenských příslušníků reagovala i na výzvu k náboru do letectva Velké Británie z konce června 1942. Čechoslováky v Tobrúku s plk. K. Klapálkem ve vedení následně vystřídal jiné britské jednotky. Ministerstvo národní obrany pak hodlalo vojáky přesunout na britské ostrovy v rámci reorganizace Československé samostatné brigády pro potřeby nadcházející spojenecké invaze v Evropě. Někteří důstojníci byli vysláni na východ, ke vznikající Československé brigádě v SSSR. Skupina československé armády na východě přestala existovat 5. července 1943, ponechána byla pouze vojenská mise, reorganizována na Československý administrativní štáb. Vojáci se vylodili v Liverpoolu 11. srpna 1943 a začlenili se do jednotek ve Velké Británii.¹⁶²

¹⁵⁹ BYSTRICKÝ, Josef. *Vojenské dějiny Slovenska a Slováků*, s. 344. – 345.

¹⁶⁰ KOLÁŘ, Ondřej. *Československé vojenské jednotky na Středním východě a v severní Africe 1940-1943*. Armáda. Nevojice: Jakab Publishing, 2021, s. 6.

¹⁶¹ WAGNER, Otto. *S cizineckou legií proti Rommelovi: vzpomínky plukovníka Otto Wagnera z 2. světové války*. Paměti (Naše vojsko). Praha: Naše vojsko, 1970, s. 7. – 9.

¹⁶² GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny, Svazek XV. b*, s. 236. – 238.

5 Právní aspekty budování vojenských jednotek v Sovětském svazu

Československý zahraniční odboj udržoval kontakt se sovětskými diplomaty ve Francii a ve Velké Británii již od začátku své činnosti. Cílem bylo pokračovat v duchu předválečného spojení, které bylo sjednáno smlouvou mezi oběma státy v roce 1935. V kontaktu se Sověty byl i prezident Beneš. Sovětský svaz nebyl smluvní stranou mnichovské dohody a očekávalo se jeho zapojení do války. Část odboje věřila v silnou roli SSSR v rámci osvobození okupované střední Evropy a obnovení ČSR. Po podepsání dohody Molotov-Ribbentrop bylo vyslanectví v Moskvě na příkaz Sovětů uzavřeno. Sovětský svaz navázal kontakt s nově vzniklým německým satelitním státem, autonomním Slovenskem a zároveň neuznal Československý národní výbor, který vznikl v Paříži v listopadu roku 1939. Navenek tedy Sovětský svaz nepodnikal vůči Československu či jeho reprezentaci vstřícné kroky, ale udržoval utajené kontakty, což se poté projevilo při propouštění vojáků z internace.¹⁶³ Je potřeba zmínit, že v Sovětském svazu souběžně existovalo další odbojové zahraniční centrum, a sice komunistický odboj v čele s Klementem Gottwaldem. Kominternu usilovala o vedoucí pozici v rámci odboje a vydávala vlastní předpisy v podobě směrnic, ovšem v podstatě hájila hlavně zájmy Sovětského svazu, ne Československa.¹⁶⁴

5.1 Předpoklady pro vznik československých jednotek v SSSR

Samotná přítomnost československých vojenských dobrovolníků byla v Sovětském svazu zpočátku problematická. S podepsaným paktem o neútočení a doložkou o přátelství byla situace pro sovětsko-německé vztahy velice citlivá. Po složitých jednáních byli internovaní Čechoslováci přepraveni na západ. Pplk. Svoboda a s ním dalších 93 mužů byli vybráni, aby v Sovětském svazu zůstali jako potencionální základ pro československé zahraniční vojenské jednotky.¹⁶⁵ Tato hrstka vojáků pobývala v Orankách, později se proto této skupině začalo přezdívát oranská skupina. Ačkoliv tato skupina zpočátku nevynikala počtem, bezpochyby měla značný význam. Právě odsud byl totiž složen velitelský sbor budoucího československého polního praporu v Sovětském svazu. Vojáci z této skupiny

¹⁶³ EMMERT, František. *Československý zahraniční odboj*, s. 74.

¹⁶⁴ CÍLEK, Roman a RICHTER, Karel, *Hrdinové Československa*, s. 175.

¹⁶⁵ SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii*, s. 11.

zastávali pozice důstojníků, rotmistrů, poddůstojníků a další důležité funkce v rámci organizace jednotek v SSSR až do konce války. Jelikož v rámci skupiny byla kromě důstojníků i řada vyšších poddůstojníků, byli zde dobré předpoklady pro organizaci a budoucí výcvik rekrutů. Naopak nevýhodou bylo, že většina vojáků byla spíše mladší, a ne příliš zkušená, zároveň zde nebyl jediný důstojník generálního štábu.¹⁶⁶ Od začátku zde probíhaly pohovory a sledování ze strany NKVD (Narodnyj kommisariat vnutrennich děl – Lidový komisariát vnitra), pro účely možnosti budoucího využití Čechoslováků ke zpravodajským účelům.¹⁶⁷

Postupně probíhalo včleňování dalších skupin do jednoho celku nazývaného Východní skupina. Kromě Svobodovy oranské skupiny se zapojila tzv. kvasilovská rota, což bylo souhrnné označení pro osoby, které nepobývaly společně, nicméně byly sjednoceni spolkovými zvyklostmi, které prosadila politická emigrace. Podobně jako tomu bylo v táboře Cholmondeley ve Velké Británii, i Východní skupinu potkala vlna radikalizace, která se týkala levicové skupiny, tzv. „hvězdářů“.¹⁶⁸

Po okupaci českých zemí přišla zahraniční akce o cenné vyslanectví v Moskvě. Tamní vyslanec Z. Fierlinger na protest proti událostem ve vlasti podal demisi a vzdal se své funkce. Rozhodl se k likvidaci úřadu, přičemž s ostatními představiteli, včetně Beneše, předtím o svých krocích neinformoval.¹⁶⁹ Později znovu do výkonu funkce nastoupil po útoku Německa na SSSR zapojoval se do dalších jednání. Do některých otázek zasahoval i nad rámec své funkce, například při vystoupeních proti československo-polské konfederaci a přípravě textace smlouvy podepsané v roce 1943.¹⁷⁰

Československo-sovětské kontakty se nicméně rozvíjejí v letech 1940 a 1941, a to v podobě zpravodajské spolupráce. Pplk. L. Svoboda organizoval zpravodajskou činnost přes Istanbul. V dubnu 1941 vzniká v Moskvě tajná československá vojenská mise, v jejíž čele stál Heliodor Píka. Tato mise

¹⁶⁶ MARŠÁLEK, Zdenko. *"Česká" nebo "československá" armáda*, s. 295.

¹⁶⁷ RICHTER, Karel. *Československý odboj na Východě*. Praha: Správa sociálního řízení FMO, c1992, s. 17.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 19. – 20.

¹⁶⁹ NĚMEČEK, Jan. *Soumrak a úsvit československé diplomacie*, s. 169.

¹⁷⁰ NĚMEČEK, Jan. *Československo-sovětská smlouva 1943*. Jan Němeček a kol. Praha: Historický ústav, 2014. 209 s.: faksim. (Práce Historického ústavu AV ČR = Opera Instituti Historici Pragmae. Řada A, Monographia; sv. 55) s. 23.

prostřednictvím radiostanice mimo jiné zajišťovala spojení s exilovou vládou v Londýně.¹⁷¹

Náčelník čs. vojenské mise podléhal ministru národní obrany a byl zplnomocněn projednávat se sovětskými vojenskými ústředními úřady další postup v rámci výstavby a organizace jednotek na území SSSR. Mise následně spolupracovala i s čs. vyslanectvím a jednala se sovětskými úřady. V některých případech, které nesnesly odkladu, mohl náčelník adresovat přímo vojenské jednotky směrnicemi a rozkazy, pokud to bylo v souladu s podmínkami dohodnutými se sovětským velením.¹⁷²

Gen. Ingr zkontaktoval H. Píku a předal instrukce ohledně zahájení jednání se Sověty o seskupení čs. rekrutů na území sovětského svazu, lidské zdroje představovaly hlavní překážkou pro vznik čs. jednotky v SSSR. V telegramu vytyčil několik možných zdrojů, odkud by bylo možné vojáky získat. Mělo se jednat o Čechoslováky pobývajících v SSSR, o evakuované volyňské Čechy, o vojenské zajatce československého původu a rusínského původu a poslední skupinou měli být českoslovenští dobrovolníci, kteří se dostanou na území SSSR.¹⁷³

Vůbec nejpočetnější skupinou, která by mohla zajistit potřebné počty pro vojsko tvořili uprchlíci z Podkarpatské Rusi, kteří byli hromadně posíláni do sovětských táborů. Náčelník H. Píka navázal na svou předchozí činnost v Rumunsku, kde zasahoval proti uvěznění československých uprchlíků a jednal s tamními úřady. Rovněž se zapojil do koordinace odsunu vojáků na Západ a Blízký východ, když byl v Istanbulu pověřen ministrem národní obrany. Po vpádu německých vojsk do Sovětského svazu se otevřel nový prostor pro vyjednávání a zvýšila se tím pravděpodobnost, že Sovětský svaz bude vůči výstavbě československých jednotek přívětivý, což H. Píka potvrzuje ve své nótě z 24. června 1941. Poté předložil Sovětům návrh na organizaci československých vojenských jednotek na území SSSR. V návrhu byly zmíněny některé základní principy pro vznik a fungování těchto jednotek, které vycházely z nedávné praxe ve Francii, Velké Británii a Blízkém východě. Co se týče náboru, opět se mělo bud'

¹⁷¹ EMMERT, František. *Československý zahraniční odboj*, s. 74.

¹⁷² NÝVLTOVÁ, Dana. Čs. vojenská správa v období druhé světové války. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha. 1965, 14(4), s. 582–628. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:ed0916dd-5308-4c44-afba-444a0d67618c?page=uuid:02b309be-63e1-11e9-8dea-005056b73ae5> [cit. 2024-03-09].

¹⁷³ MARŠÁLEK, Zdenko. *"Česká" nebo "československá" armáda*, s. 297.

vycházet z branného zákona z ČSR a provést mobilizaci, nebo měl být aplikován dobrovolný princip.¹⁷⁴

Po napadení Sovětského svazu Německem v červnu 1941 se nadcházející jednání značně urychlila. Sovětský vyslanec v Londýně I. M. Majskij oficiálně oznámil E. Benešovi některé principy týkající se uznání čs. vlády, což zahrnovalo obnovení spojenecké smlouvy a diplomatických vztahů. Sovětský svaz nabídl uznání prozatímní vládě a uznání československé právní kontinuity a pomoc ve snaze vedoucí k osvobození. Beneš, i přes přechozí zkušenosti s paktem Molotov-Ribbentrop, návrhy přijal.¹⁷⁵

Následně byly československo-sovětské vztahy upraveny v Úmluvě mezi Svazem sovětských socialistických republik a republikou československou. Za exilovou vládu ji podepsal ministr zahraniční J. Masaryk a velvyslanec SSSR v Londýně I. M. Majskij 18. července roku 1941. Dle této úmluvy byla sjednána vzájemná výměna vyslanců, poskytnutí podpory ve válce a zároveň vláda Sovětského svazu souhlasila se vznikem čs. vojenských jednotek na jejím území. Vedení jednotek mělo být jmenováno československou vládou se souhlasem Sovětského svazu a vojenské jednotky podléhaly vrchnímu velení Sovětského svazu.¹⁷⁶ V dopise ze dne 2. srpna 1941 velvyslance Majskijkého adresovanému J. Masarykovi potvrzuje, že Sovětská vláda nemá vůči vzniku československé vojenské mise námitek, a to pod vedením št. pplk. H. Píky, asistován pplk. Svobodou, pplk. Stojem a pplk. Pátým, a tedy je lze tímto považovat za oficiální Československou misi na sovětské půdě.¹⁷⁷

V listopadu 1941 H. Píka dále intervenoval u velitelství Rudé armády, aby byla umožněna amnestie československých občanů, kteří byli uvězněni před již před podepsáním Mnichovské dohody. Amnestie se měla týkat všech uvězněných

¹⁷⁴ VALIŠ, Zdeněk. Ze sovětských gulagů do československé armády. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha, 57(1), s. 43–58. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uid:2224d6d6-5b32-411b-9649-40f4731a36f9?page=uid:e51ff4e9-7278-11ea-af5c-001b63bd97ba> [cit. 2024-02-05].

¹⁷⁵ KUKLÍK, J., *Uznání československé exilové vlády v letech 1940–1941*. In: Historický obzor, r. 6, č. 6–7, 1995, s. 270.

¹⁷⁶ Úmluva mezi Svazem sovětských socialistických republik a Republikou československou. In: NĚMEČEK, Jan; KUKLÍK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena; ŠTOVÍČEK, Ivan. *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941. Svazek II, (1. květen 1941–31. prosinec 1941)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009. 544 s. Dokumenty československé zahraniční politiky, B/2/2. dok. 246, s. 89–90.

¹⁷⁷ NOVÁČKOVÁ, Helena; TEJCHMAN, Miroslav; NĚMEČEK, Jan a ŠTOVÍČEK, Ivan (ed.). *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945: dokumenty. Díl 1, (březen 1939–červen 1943)*. Praha: Státní ústřední archiv, 1998. dok. 96, s. 217.

v táborech a vězeních, kteří se nedopustili hrdelních zločinů a krádeží. Žádal o možnost pro sovětské občany „československé národnosti“, aby se mohli dobrovolně přihlásit jako dobrovolníci do čs. vojenské jednotky. Povolení se mělo týkat i zajatých příslušníků slovenské a maďarské armády, kteří byli rovněž „československé národnosti“ a mají zájem o vstup do čs. vojenské jednotky.¹⁷⁸

Důležitým právním podkladem pro výstavbu čs. jednotek v Sovětském svazu byla Vojenská úmluva mezi vrchním velitelstvím SSSR a vrchním velitelstvím československým z 27. září 1941. Vojenská úmluva navazovala na politickou smlouvu z 18. července 1941. Československé jednotky zformované na území Sovětského svazu byly dle smlouvy součástí ozbrojených sil suverénní Československé republiky a spolu s vojskem SSSR se zapojí mezi spojenecké státy proti Německu. Vojenští příslušníci měli složit přísahu Československu. Na veliteli jednotek se musí shodnout československé branné síly a sovětská vláda. Vrchní velitelství SSSR mělo určit místo pro zformování. Jednotky pak byly sestaveny z československých občanů, kteří se nachází na území SSSR. K účelům provádění odvodů smlouva zřídila odvodní komise, které měly spolupracovat se sovětskými úřady. Smlouva určila, že na vojáky se budou vztahovat československé právní předpisy a k projednávání přestupků a vojenských zločinů měly být zřízeny polní soudy. K řešení zločinů proti státu byly příslušné sovětské vojenské soudy. Organizace a výstroj byla řešena v podobném duchu, jako ve Velké Británii, to se týkalo označení praporů, zbraní a hodnostních odznaků. Pro zabezpečení komunikace byla určena Československá vojenská mise při vrchním velitelství v Moskvě a Sovětská vojenská mise při vrchním velitelství v Londýně. Další otázky, které úmluva nepředpokládala, měly být upraveny mezi velitelem československých jednotek a příslušným zástupcem hlavního štábu Rudé armády. Otázka financování výdajů pro zřízení a udržování československých jednotek byla předmětem samostatné finanční smlouvy.¹⁷⁹ Jelikož se na vojáky vztahovaly čs. právní předpisy, vrchním velitelem čs. jednotek v SSSR byl prezident republiky

¹⁷⁸ BYSTRICKÝ, Josef. *Vojenské dějiny Slovenska a Slováků*, s. 347.

¹⁷⁹ Vojenská úmluva mezi vrchním velitelstvím SSSR a vrchním velitelstvím československé branné moci. In: NĚMEČEK, Jan; KUKLÍK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena; ŠTOVÍČEK, Ivan. *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941. Svazek II*, (1. květen 1941–31. prosinec 1941), dok. 301, s. 175–176.

v Londýně. Hlavním správním orgánem bylo londýnské MNO, které prostřednictvím čs. vojenské mise upravovalo jednotlivé otázky.¹⁸⁰

Financování upravovala Dohoda o půjčce poskytnuté vládou Svazu sovětských socialistických republik vládě Československé republiky na udržování Československé brigády na území SSSR z 22. ledna, 1942. Dle smlouvy se jednalo o bezúročnou půjčku ve výši pěti milionů rublů. Splacení dluhu mělo započít po uplynutí pěti let od konce války v podobě deseti ročních plateb o stejné výši. Dle článku 3 byla Československá republika zavázána půjčku splatit dle své volby buď v amerických dolarech při kurzu Státní banky SSSR v den provedení transakce, či dodávkami za podmínek dohodnutým stranami. Tuto dohodu podepsal za vládu Československé republiky z titulu plné moci Z. Fierlenger.¹⁸¹

K organizaci jednotek se v návaznosti na další jednání v Moskvě vyjádřil plk. Píka v telegrafické zprávě gen. Ingrovi. Při setkání s gen. Panfilovem a gen. Žukovem zaznělo, že prozatím by v motorizované brigádě mělo být 2350 mužů. Nejdříve měl být sestaven jeden prapor s náhradní rotou o počtu 1250 mužů. K úhradě výdajů vynaložených na zorganizování měly sloužit prostředky z bezúročného úvěru dle podepsané dohody.¹⁸²

5.2 Výstavba v Buzuluku a zapojení čs. jednotek na východní frontě

Na jednání komise skládající se z československých a sovětských zástupců, která se konala 10. ledna 1942, byla vyřešena řada otázek vztahující se ke vzniku motorizované brigády, jejího prvního praporu a náhradní roty. Sověti potvrzují, že českoslovenští občané budou propuštěni z táborů, či ze zajetí a bude jim umožněno vstoupit do armády. Povoleno vstoupit do čs. jednotek měli i sovětští občané české a slovenské národnosti. Mobilizační pokyny pro Čechoslováky v SSSR byly šířeny

¹⁸⁰ NÝVLTOVÁ, Dana. Čs. vojenská správa v období druhé světové války. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha. 1965, 14(4), s. 582–628. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:ed0916dd-5308-4c44-afba-444a0d67618c?page=uuid:02b309be-63e1-11e9-8dea-005056b73ae5> [cit. 2024-03-09].

¹⁸¹ Dohoda o půjčce, poskytnuté vládou Svazu sovětských socialistických republik vládě Československé republiky na udržování Československé brigády na území SSSR. In: KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena a ŠTOVÍČEK, Ivan (ed.). *Československá zahraniční politika v roce 1942. Svazek I., (1. leden–31. červenec 1942)*. Dokumenty československé zahraniční politiky. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010, dok. 23, s. 110. – 111.

¹⁸² KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena a ŠTOVÍČEK, Ivan (ed.). *Československá zahraniční politika v roce 1942. Svazek I., (1. leden–31. červenec 1942)*. Dokumenty československé zahraniční politiky. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010, dok. č. 25, s. 114.

prostřednictvím rozhlasu a tisku. Branci se měli hlásit na vojenských komisariátech, kde byly vyřízeny doklady potřebné k cestě do Buzuluku.¹⁸³

Při stejné příležitosti dne 10. ledna 1942 zástupce vrchního vojenského velení gen. Major A. Panfilov potvrzuje, že sovětská vláda souhlasí s výstavbou motomechanizované brigády. Nejprve měl být zřízen jeden prapor a náhradní rota. Hlavním shromažďovacím bodem se stal Buzuluk, kde část organizace přebírá pplk. L. Svoboda již v prosinci 1941¹⁸⁴

V Buzuluku pokračuje formování československé jednotky v SSSR v únoru 1942, což měl být první prapor předpokládané brigády. Fungovaly zde přijímací komise, které zjišťovaly fyzický stav přihlášených. Dále pak zasedaly odvodní komise, které zařazovaly vojáky k jednotce. Místní banka poskytla úvěr na nákup chybějící výbavy a zásob, ale prapor měl stále nedostatek dopravních prostředků, které částečně dodaly sovětské jednotky.¹⁸⁵

Stavy v Buzuluku nebyly zprvu dostatečné a nesplňovaly celkové nároky pro výstavbu celého polního praporu. Kromě velkého množství zajatců nacházejícím se v SSSR se nový možný přírůstek nabízel v podobě dezertérů ze slovenského vojska, kterých bylo rovněž mnoho. Sověti zároveň věznili mnoho Rusínů a Židů v gulazích, často za nedovolené překročení hranic. Jednotka dosáhla potřebných stavů 15. července 1942 a poté se již hovořilo o 1. čs. samostatný polním praporu.¹⁸⁶

Co se týče prvotního nasazení na jaře roku 1943, prapor byl nejprve pod dohledem velitele fronty postaven na spíš defenzivní pozice, ale zaznamenal i nějaké ztráty. Fierlinger v telegrafické zprávě prezidentu republiky přímo zmiňuje, že Sověti si uvědomovali významu pro jejich politické a propagační záležitosti.¹⁸⁷ V první polovině března v roce 1943 se polní prapor účastnil bojů u Sokolova, čímž získal uznání v rámci okupovaných zemí i spojenecké koalice. Zviditelnění

¹⁸³ RICHTER, Karel. *Československý odboj na východě*, s. 29.

¹⁸⁴ MARŠÁLEK, Zdenko. *"Česká" nebo "československá" armáda*, s. 298.

¹⁸⁵ ČEJKA, Edvard a RICHTER, Karel. *Vojenské dějiny Československa IV. díl*, s. 187.

¹⁸⁶ MARŠÁLEK, Zdenko. *"Česká" nebo "československá" armáda*, s. 300.

¹⁸⁷ NĚMEČEK, Jan; KUKLÍK, Jan a NĚMEČKOVÁ, Daniela (ed.). *Československá zahraniční politika v roce 1943. Svazek I, (1. leden - 31. červenec 1943)*. Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. B/4/1. Praha: Historický ústav, 2016. ISBN 978-80-7286-299-3. dok. 72, s. 211.

jednotky v mezinárodním měřítku vytvořilo předpoklad pro vznik vyšších jednotek.¹⁸⁸

1. čs. prapor se stal první zahraniční jednotkou, který se zapojil do bojů na východní frontě ve spolupráci se Sovětským svazem. Zatímco prapor zamířil na frontu, v Buzuluku vznikl 1. čs. záložní pluk a náhradní rota. Vznik záložního pluku byl silně vázán na vydání rozhodnutí Státního výboru SSSR ze dne 20. listopadu 1942 o osvobození internovaných Podkarpatským Rusů, Ukrajinců a Slováků, kteří „narušili“ hranice s Maďarskem a byli před rozpadem Československa jeho občané. Záložní pluk se v květnu 1943 přesunul do Novochooperska, kde měla začít výstavba 1. čs. samostatné brigády v SSSR a setkal se zde s 1. praporem. Hromadným vysvobozením z internace se proměnilo národnostní složení jednotek. Razantně vzrostl hlavně počet Podkarpatských Rusů, kterých sloužilo v jednotkách k roku 1943 více než Čechů.¹⁸⁹ V jednotkách sloužily i skupiny Židů, rovněž propuštěných ze zajateckých táborů. Ne vždy se však tito vojáci přímo k židovské národnosti hlásili a nebývají v literatuře uváděni.¹⁹⁰

Po propuštění velkého množství Podkarpatských Rusů vzniká v únoru 1943 záložní pluk spolu s náhradní rotou. Jednotky se následně přesunuly do Novochoopersku spolu s 1. samostatným polním praporem, aby se mohla uskutečnit výstavba 1. československé samostatné brigády. V listopadu 1943 se 1. čs. samostatná brigáda přesunula na frontu a později podpořila 38. armádu v rámci příprav na osvobození Kyjeva.¹⁹¹

V rámci potřebného vyzbrojování byla v koordinaci s čs. exilovou vládou zapojena britská vláda, která československému praporu poskytla více než 10 000 kompletních oděvů a výstroj. Navíc vybavila soupravami i vojákyně v čs. jednotkách, což znamenalo dodání další stovky souprav. Britové nepožadovali náhradu, náklady byly zahrnuty do smlouvy o Lend and Lease, i přes zjevný rozpor, jelikož se nejednalo o jednotku pod britským vrchním velením.¹⁹²

¹⁸⁸ BROŽ, Miroslav a KOPECKÝ, Milan. *Československé vojenské jednotky na východě: svědectví dokumentů, fotografií a věcných exponátů o vzniku a bojové činnosti 1. čs. armádního sboru v SSSR*. Praha: Č. Sl. obec legionářská, 2019, s. 14.

¹⁸⁹ BYSTRICKÝ, Josef. *Vojenské dějiny Slovenska a Slováků*, s. 348.

¹⁹⁰ KULKA, Erich. *Židé v čs. Svobodově armádě*, s. 240.

¹⁹¹ BYSTRICKÝ, Josef. *Vojenské dějiny Slovenska a Slováků*, s. 348. – 349.

¹⁹² NĚMEČEK, Jan. *Československá armáda za druhé světové války ve vládních vystoupeních generála Sergeje Ingra*. In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. *Československá armáda 1939-1945*, s. 95.

5.3 Smlouva o vzájemné spolupráci a memorandum československé vlády o vojenských otázkách

Na mezinárodním poli došlo v dalších fázích války k několika podstatným obrátům v rámci válečné spolupráce. Zásadní v tomto směru bylo podepsání britsko-sovětské smlouvy 26. května 1942, kdy se propojily síly západní s východními, což mělo v důsledku pomoci i okupovaným zemím.¹⁹³ Obdobnou smlouvu podepsala se Sovětským svazem i Francie, a to o rok později, 10. prosince 1944.¹⁹⁴ Československo jednalo se Sověty o podepsání smlouvy, která měla upevnit jeho pozici do konce války i po příměří. Kromě společného boje proti Německu měla smlouva Československo i chránit proti Stalinovým ambicím. Pokud by Sovětský svaz veřejně prohlásil, že se nebude vměšovat do vnitřních poměrů československého státu, bude tím československá samostatnost chráněna.¹⁹⁵

Potvrzení obnovy Československa v předmnichovských hranicích ze strany Sovětského svazu se uskutečnilo podepsáním Smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československou republikou a Sovětským svazem dne 12. prosince 1943, která navazovala na obdobnou smlouvu z 16. května 1935 a zároveň doplňovala Dohodu z 18. července 1941. Smlouvu podepsal československý velvyslanec Z. Fierlinger z plné moci prezidenta Československé republiky a lidový komisař zahraničních věcí V.M. Molotov z plné moci prezidia Nejvyššího sovětu SSSR. Smluvní strany se dohodly, že si budou vzájemně pomáhat v boji proti Německu a státům, které jsou s ním spojeny. Zároveň se zavázaly, že po dobu války nebudou jednat s dosavadní německou vládou a v případě zavlečení do případného válečného konfliktu si smluvní strany poskytnou potřebnou pomoc. I po příměří vyjádřily smluvní strany vůli bránit společně své zájmy v rámci bezpečnosti. Kromě toho smlouva zmiňuje i vzájemný respekt nezávislosti, svrchovanosti a nevměšování se do vnitřních záležitostí druhého státu. Zakotvena byla i poválečná hospodářská spolupráce. Smlouva byla podepsána na

¹⁹³ NĚMEČEK, Jan. *Československo-sovětská smlouva 1943*, s. 15.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 29.

¹⁹⁵ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny, Svazek XV. b*, s. 285.

dobu 20 let od podepsání s tím, že pokud ke konci daného období neprojeví druhá strana, že chce smlouvu vypovědět, bude se prodlužovat o dalších pět let.¹⁹⁶

Ve věci čs. vojenských jednotek bylo zásadní připojené memorandum československé vlády o vojenských otázkách z 16. prosince 1943. Základními body byla organizace československých jednotek na území SSSR, sovětská pomoc československé armádě v posledních fázích války a po příměří poválečná součinnost armád obou států. Dle memoranda bylo zásadní uvolnit československé občany v SSSR pro potřeby československých vojenských jednotek, což se týkalo i válečných zajatců z cizích armád. Samostatnou brigádu memorandum ponechalo na frontě, nicméně ji bylo třeba speciálně vycvičit a rovněž vytvořit druhou brigádu paradesantní – výsadkovou. Brigády měly být sloučeny pro utvoření vyššího velitelství, a to divizi, nebo lehký sbor s příslušnými útvary. Stíhací letectvo by se skládalo ze 2 až 3 letek a memorandum rovněž zmiňuje náhradní těleso pro výcvik a doplňování stávajících jednotek. Šlo hlavně o uzpůsobení jednotek pro zásah na vlastním území a utváření dalších jednotek v budoucnu.

Co se týče sovětské pomoci československé armádě, jednalo se o dodání zbraní na území ČSR, vysazení bojových skupin, poskytnutí pomoci leteckými nálety a československé jednotky přesunou co nejdříve na Slovensko. Po příměří žádali českoslovenští představitelé podporu SSSR k odzbrojení německých jednotek na československém území. Součástí memoranda byla i rozsáhlá materiální pomoc ze strany Sovětského svazu pro fungování československých jednotek. Součástí byla i další hlubší spolupráce, která znamenala přizpůsobení sovětské doktríny pro vojenskou situaci ČSR, unifikace v rámci výzbroje a letectví i těsná spolupráce ve výzkumnictví. Základní podmínkou pro úzkou spolupráci byla společná hranice mezi ČSR a SSSR a následné propojení po vybudování železnice, silnic, letiště i vodní cesty. Do SSSR měl být dle memoranda vyslán náčelník pro vybudování československé branné moci, brig. gen. Bohuš Miroslav.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Smlouva z 12. prosince 1943 o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik, In: NĚMEČEK, Jan a kol. *Československo-sovětská smlouva 1943*. Praha: Historický ústav, 2014. 209 s.: faksim. (Práce Historického ústavu AV ČR = Opera Instituti Historici Pragae. Řada A, Monographia; sv. 55), příloha č. 1, s. 195. – 198.

¹⁹⁷ Memorandum československé vlády o vojenských otázkách z 16. prosince 1943 In: KUBELKOVÁ, Radka. *Edvard Beneš mezi Londýnem a Moskvou: vývoj spolupráce londýnského a moskevského exilu – od československo-sovětské smlouvy k přijetí Košického vládního programu*. Praha: EPOCHA, 2017, příloha, s. 228. – 235.

V prosinci roku 1943 navštívil Moskvu prezident E. Beneš. Předal sovětskému vedení návrhy týkající se výstavby čs. jednotek. J.V. Stalin podepsal rozhodnutí Státního sboru obrany, dle kterého měla být zorganizována samostatná paradesantní brigáda, samostatného československého tankového praporu, samostatné československé stíhací perutě a náhradního pěšího praporu. Jednotky měly být tvořeny příslušníky čs. náhradní jednotky a zajatci ze slovenské, maďarské, italské a rumunské armády, kteří byli „československé národnosti a občanství“. Na shromáždění slovenských dobrovolníků dne 13. listopadu 1943 bylo schváleno memorandum, adresované velvyslancovi v SSSR Z. Fierlengerovi. Příslušníci pluku vyjádřili přání se zařadit do řad čs. brigády, bojující vedle sovětské armády.¹⁹⁸

V souladu s usnesením Státního výboru obrany č. 4859 z 30. prosince 1943 vznikla v rámci reorganizace na začátku roku 1944 2. čs. paradesantní brigáda ve městě Jefremovo. K organizaci jednotek napomohlo využití československého náhradního praporu a vyšších československých důstojníků ze zahraničí.¹⁹⁹

Organizována byla po vzoru sovětských výsadkových jednotek. Neustále přibývajících počty dobrovolníků nakonec umožnilo i vytvořit vůbec nejvyšší čs. jednotku v zahraničí. Sovětské velení rozhodlo o zřízení 1. čs. armádního sboru, což byl pomyslný vrchol výstavby čs. jednotek v SSSR za druhé světové války. Vytvoření jednotky předcházelo vydání memoranda lidového komisariátu obrany SSSR a generálního štábu Rudé armády.²⁰⁰ Dalšími zřízenými jednotkami byly 3. čs. samostatná brigáda a 1. čs. tankový pluk a řada dalších podpůrných jednotek a útvarů. Povolena byla i výstavba leteckých jednotek, v květnu vznikla 128. čs. samostatná stíhací letecká peruč a v červnu 1. čs. samostatný stíhací letecký pluk.²⁰¹

Dne 1. dubna 1944 byl v Kivercích u Lucka tankový prapor rozšířen důvěrným rozkazem č. 3. na 1. čs. tankový pluk. Novou posilou byl i přísun Volyňských Čechů, umožňující další výstavbu. Po přesunu do Rusova se k pluku přidali absolventi saratovského učiliště a skupina přeběhlíků ze slovenské armády. Vojáci skládali slavnostní přísahu již pod zástavou 1. čs. samostatné brigády. Brig. gen. Ludvík Svoboda vydal 10. srpna důvěrný rozkaz č. 22. a se zpětnou platností

¹⁹⁸ BYSTRICKÝ, Josef. *Vojenské dějiny Slovenska a Slováků*, s. 352.

¹⁹⁹ AMORT, Čestmír. *Dokumenty a materiály k dějinám československo-sovětských vztahů. Díl 4, Sv. 2, Prosinec 1943 - květen 1945 /*. k vydání připravili: Č. Amort ... [et al.]. 1. vyd. Praha: Academia, 1984. dok. 20, s. 44.

²⁰⁰ RICHTER, Karel. *Československý odboj na východě*, s. 79.

²⁰¹ Tamtéž, s. 82–83.

od 1. srpna zřídil 1. čs. samostatnou tankovou brigádu. Rozšíření tankového pluku na brigádu podléhalo schválení generálního štábu Rudé armády a velitele 1. maršála I. S. Koněva. Dle MNO ani samotný pluk nedisponoval dostatkem techniky a důstojníků pro rozšíření na větší jednotku a Svobodův rozkaz byl dle ministerstva uspíšen. Karpatsko – dukelská operace byla pro čs. jednotky největší zkouškou a proběhly zde nejtěžší boje, kterých se tyto jednotky na východní frontě účastnily.²⁰² V květnu 1945 byl čs. vládou schválen předložený návrh ministra národní obrany k další reorganizaci, která měla vytvořit vyšší celek, a sice 1. čs. armádu s připojenými divizemi a brigádami. 1. čs. tanková brigáda byla výnosem MNO reorganizována na 1. čs. tankový sbor. V roce 1943 je zrušena studijní skupina MNO a místo ní je zřízen Štáb pro vybudování čs. branné moci, která se orientovala především na očekávané přechodné období a zajištění poválečné výstavby čs. armády. V dubnu 1945 bylo v rámci Košického vládního programu zorganizováno i nové ministerstvo národní obrany, které převzalo agendu londýnského MNO. Po válce následovalo období výstavby mírové československé armády.²⁰³

²⁰² KOPECKÝ, Milan. 1. československá samostatná tanková brigáda v Karpatsko-dukelské operaci. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha, 2004, 53(3), s. 53–73 [cit. 2024-01-24]. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:f6c1f798-a0b7-42a5-9ba5-d2d7363edffb?page=uuid:cbe5b312-7250-11ea-a841-001b63bd97ba>.

²⁰³ NÝVLTOVÁ, Dana. Čs. vojenská správa v období druhé světové války. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha, 1965, 14(4), s. 582–628. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:ed0916dd-5308-4c44-afba-444a0d67618c?page=uuid:02b309be-63e1-11e9-8dea-005056b73ae5> [cit. 2024-03-07].

Závěr

Hlavním záměrem této práce bylo popsání vzniku československých jednotek v zahraničí za druhé světové války v právních souvislostech. Formování jednotek byl často zdoluhavý a náročný proces, který ovšem měl značný impakt nejen na válku samotnou, ale i na postavení zahraničního odboje, který se potřeboval po událostech v březnu roku 1939 co nejvíce zviditelnit.

Již před válkou dochází k pokusům vytvářet československé jednotky v Polsku. Stěžejní byla role konzulátu v Krakově, kde se neoficiálně ustanovila první skupina složená z československých vojáků. Sílící hrozba nacistického Německa spolu s přístupem tamních úřadů a politických představitelů a další vlivy způsobily dlouhé průtahy před legalizací československých jednotek. Vydání dekretu o vytvoření Legionu Čechů a Slováků má sice jednotka v Polsku legální charakter, nicméně s sebou tento akt nesl řadu právních a diplomatických problémů. S tím souviselo i působení gen. L. Prchalý, který tvořil protiváhu E. Benešovi v rámci zahraničního odboje.

Po porážce Polska se práce přesouvá k dění ve Francii, kde se tvořilo centrum zahraničního čs. odboje. Přesunula se sem řada vojáků a fungovaly zde zastupitelské úřady, mezi nimi i velvyslanectví v Paříži v čele s Osuckým, který měl ve Francii zpočátku silnou roli v reprezentování zahraniční akce. Podařilo se ustanovit „provizorní“ Československý národní výbor, za účelem provedení vojenské dohody z 2. října 1939. Vytváření jednotek ve Francii se dělo za pomoci mobilizace, která proběhla dle prvorepublikových právních předpisů a vztahovala se na čs. občany ve Francii. Podařilo se vytvořit 1. čs. divizi, která čítala přes 11 tisíc vojáků a další jednotky, ačkoliv se v bojích stihla zapojit jen část. Na konci tohoto období je vydán kritizovaný zvláštní rozkaz, který de iure rozpustil čs. armádu v zahraničí.

Ve Velké Británii vzniklo nové hlavní těžiště zahraničního odboje, které zde zůstává až do konce války. Odboj zde úspěšně upevnil své postavení, především prostřednictvím uznání prozatímního státního zřízení a obnovení čs. armády na britských ostrovech. Dohoda ze dne 28.10. roku 1940 dodala potřebný právní rámec pro výstavbu čs. jednotek i na Středním východě a v severní Africe, kde jednotky rovněž vojensky podléhaly britskému velení. Byla sestavena 1. čs. samostatná brigáda a další jednotky, včetně několika perutí fungujících v rámci britského

letectva. V souvislosti s letectvem zde vznikl i specifický orgán, a sice Inspektorát čs. letectva. V rámci prozatímního zřízení organizovali čs. jednotky prezident republiky v podobě dekretů a prozatímní vláda, z vojenského hlediska pak především významné ministerstvo národní obrany. Otázka financování byla řešena separátní smlouvou, která čs. vládu zavázala k poskytnutí měnového zlata.

V Sovětském svazu dospěla výstavba až k vytvoření armádního sboru. V počátcích se kontakt se Sovětským svazem uskutečňoval ve formě zpravodajské činnosti. V červenci dochází k dohodě o výměně vyslanců a obnovení diplomatických vztahů. Sověti i odsouhlasili vznik čs. jednotek na jejich území, další ustanovení pak byly specifikovány ve Vojenské úmluvě ve stejném roce. Dochází také k podepsání finančních dohod, kryjící potřebné náklady vojska. V prosinci 1943 byla podepsána smlouva o vzájemné pomoci a poválečné spolupráci, ke které bylo připojeno memorandum čs. vlády o vojenských otázkách. V Sovětském svazu byla po celou dobu řešena otázka doplňování jednotek, mnoho vojáků se nakonec mimo jiné podařilo získat z internačních táborů prostřednictvím amnestií. Zásadní roli v tomto směru hrál H. Píka a jeho spolupracovníci, především pak v rámci propuštění velkého množství Podkarpatských Rusů.

Československé jednotky za druhé světové války symbolizovaly trvajících Československou republiku a bezesporu přispěly k přesvědčení států o obnově státu po příměří a nezákonnosti Mnichovské dohody. Odkaz těchto jednotek je nutné si připomínat i s přihlédnutím na smutné osudy mnoha vojáků a jejich nepatřičném zacházení za minulého režimu.

Resumé

This thesis describes the process of how the Czechoslovak military units abroad were formed during the Second World War with particular emphasis on the legal aspects, which were specific to each resistance center.

First chapter focuses on Poland. The thesis deals with the interventions made by Czechoslovak representatives, which were crucial in terms of making the formation of the units possible. The role of the Consulate in Krakow was particularly important since it refused to fall under German control and provided much needed protection for Czechoslovak citizens. Groundbreaking was the decree, which legalized the Czechoslovak military unit, namely the Legion of Czechs and Slovaks. This act however was quite problematic, it reflected the negative attitude of the Polish government towards the Czechoslovak resistance. This chapter also provides some insight regarding the fragmented resistance and ends with relocation of the foreign resistance to France.

Second chapter focuses on the Czechoslovak resistance in France, where it was eventually possible to establish a "provisional" Czechoslovak National Committee to implement the military agreement of October 2, 1939. Czechoslovak citizens were later mobilized, and 1st Czechoslovak division was formed. Big part of the division did not see combat, since it wasn't properly prepared. When fall of France and evacuation is imminent, the Czechoslovak army in France is from a legal standpoint dissolved and only volunteers fought on.

Third chapter deals with formation of Czechoslovak units in Great Britain, where a new main center of gravity of foreign resistance emerged. The major shift was mainly the recognition of the Provisional Government of Czechoslovakia, which provided much needed ground for developing legal framework for Czechoslovak military units on British Isles. Agreement from 28th of November 1940 applied to all Czechoslovak troops on British territory, which included units in the Middle east and North Africa. The fourth chapter is devoted to those troops, which later continued fighting on other fronts. The question of financing was solved by a separate contract, where the Czechoslovak government obliged to provide monetary gold in exchange for the financial help as part of the war effort.

Fifth chapter begins with creation of the Czechoslovak resistance in the Soviet Union, where the initial contact was carried out in the form of intelligence

activities. Big part of the chapter is devoted to the question of acquiring enough human resources, since many Czechoslovaks were imprisoned in Soviet gulags. H. Píka and his associates played a fundamental role in this regard, especially in the context of the release of many Subcarpathian Russians. After the German attack on Soviet Union an agreement is reached regarding the exchange of ambassadors and the restoration of diplomatic relations. The Soviets also agreed to the creation of the Czechoslovak units on their land. Financial agreements covering the necessary costs of the army are also signed. In May 1943, an agreement on mutual aid and public assistance was signed, which had far-reaching consequences in post-war development. The agreement was followed by a memorandum from the Czechoslovak government, that dealt with military issues.

The resistance had to overcome many obstacles, many of them were of legal nature and this thesis attempts to create comprehensive overview of those aspects. During the Second World War, the Czechoslovak Units symbolized the ongoing Czechoslovak Republic and undoubtedly contributed to making restoration of Czechoslovakia possible.

Seznam použitých zkratk

brig. gen.	brigádní generál
ČSNV	Československý národní výbor
ČSR	Československá republika
div. gen.	divizní generál
gen.	generál
genmjr.	generálmajor
kpt.	kapitán
KSČ	Komunistická strana Československa
mjr.	major
npor. let.	nadpraporčík letectva
plk.	plukovník
plk. gšt.	plukovník generálního štábu
por. děl.	poručík dělostřelectva
pplk.	podplukovník
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
škpt.	štábní kapitán
št. pplk.	štábní podplukovník

Seznam použitých pramenů a literatury

Nevydané prameny

Archiv Ministerstva zahraničních věcí:

Fond: Londýnský archiv – důvěrný

Vojenský historický archiv Praha:

Fond: Polský legion – 1939-1941

Fond: Čs. Vojenská Správa NV – FRANCIE – 1939-1940

Fond: Čs. Vojenská mise pro Balkán, Blízký a Střední východ – 1939-1946

Vydané prameny

AMORT, Čestmír Dokumenty a materiály k dějinám československo-sovětských vztahů. Díl 4, Sv. 2, Prosinec 1943 - květen 1945 /. k vydání připravili: Č. Amort ... [et al.]. 1. vyd. Praha: Academia, 1984. 568 s.

KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena a ŠTOVÍČEK, Ivan (ed.). *Československá zahraniční politika v roce 1942. Svazek I., (1. leden - 31. červenec 1942)*. Dokumenty československé zahraniční politiky. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010. ISBN 978-80-86506-92-0.

KUKLÍK, Jan; NĚMEČEK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena; ŠTOVÍČEK, Ivan. *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády, 1939-1940*. Příloha: zápisy ze zasedání Československého národního výboru, 1939-1940 Praha: Karolinum, ISBN: 80-85864-63-0 1999. ISBN: 80-85864-63-0.

NĚMEČEK, Jan; KUKLÍK, Jan a NĚMEČKOVÁ, Daniela (ed.). *Československá zahraniční politika v roce 1943. Svazek I, (1. leden - 31. červenec 1943)*. Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. B/4/1. Praha: Historický ústav, 2016. ISBN 978-80-7286-299-3.

NĚMEČEK, Jan; KUKLÍK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena, ŠTOVÍČEK, Ivan. *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941. Svazek 1, (16. červen 1940–30. duben 1941)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů: Historický ústav Akademie věd ČR, 2006. 422 s. Dokumenty československé zahraniční politiky. ISBN 80-86506-55-X

NĚMEČEK, Jan; KUKLÍK, Jan; NOVÁČKOVÁ, Helena, ŠTOVÍČEK, Ivan. *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941. Svazek II, (1. květen 1941–31. prosinec 1941)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009. 544 s. Dokumenty československé zahraniční politiky, B/2/2. ISBN 978-80-86506-83-8.

NOVÁČKOVÁ, Helena; TEJCHMAN, Miroslav; NĚMEČEK, Jan a ŠTOVÍČEK, Ivan (ed.). *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945: dokumenty. Díl 1, (březen 1939–červen 1943)*. Praha: Státní ústřední archiv, 1998. ISBN 8085475472.

Literatura

BROFT, Miroslav; ČEJKA, Eduard; GEBHART, Jan; KIŠ, Štěfan; NEJEDLÝ, Miloslav; *Vojenské dějiny Československa. IV. díl, (1939-1945)*. Praha: Naše vojsko, 1988.

BROŽ, Miroslav a KOPECKÝ, Milan. *Československé vojenské jednotky na východě: svědectví dokumentů, fotografií a věcných exponátů o vzniku a bojové činnosti 1. čs. armádního sboru v SSSR*. Praha: Č. Sl. obec legionářská, 2019. ISBN 978-80-7557-200-4.

CÍLEK, Roman a RICHTER, Karel. *Hrdinové Československa: ve smršti dvou světových válek: rok 1914-1945*. Praha: Naše vojsko, 2011. ISBN 978-80-206-1220-5.

ČEJKA, Eduard. *Československý odboj na Západě (1939-1945)*. Archiv (Mladá fronta). Praha: Mladá fronta, 1997. ISBN 80-204-0609-3.

DUBEN, Vojtěch N. *Na všech frontách: Čechoslováci ve II. světové válce*. 2. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2001. ISBN 80-7278-104-9.

EMMERT, František. *Československý zahraniční odboj za 2. světové války na západě*. Muzeum v knize (CPress). Brno: CPress, 2012. ISBN 978-80-251-2756-8.

FRIEDL, Jiří. *Na jedné frontě: vztahy československé a polské armády (Polskie Siły Zbrojne) za druhé světové války*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005. ISBN 80-7285-061-X.

FRIEDL, Jiří. Vztahy mezi československou a polskou armádou v Británii: listopad 1940–červen 1941. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha. 2004, 53(2). Dostupné z: <https://digitalnistanudovna.army.cz/view/uuid:b33962ce-158a-4dff-bd05-6964ee4aa527?page=uuid:3b224afe-724e-11ea-8c22-001b63bd97ba> [cit. 2024-02-01]

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české.. Sv. 15/b., 1938-1945*. Praha: Paseka, 2007. 743 s.: il. ISBN:978-80-7185-835-5

GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV.a, 1938-1945*. Praha: Paseka, 2006. 623 s.: il. ISBN 80-7185-582-0.

HRDLIČKA, František a kol. *V boji za svobodu Československa*. Praha: Magnet-Press, 1990.

- HRUBÁ SMRŽOVÁ, Petra; KNOLL, Vilém a RUNDOVÁ, Alena. *Mezníky českých právních dějin. 3., rozš. vyd.* Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-251-6.
- JIRÁNEK, Tomáš. Československá vojenská mise v Kanadě: činnost a výsledky. In: *Theatrum historiae / Pardubice: Univerzita Pardubice 8*, (2011)
- KOLÁŘ, Ondřej. Československé vojenské jednotky na Středním východě a v severní Africe 1940-1943. Armáda. Nevojice: Jakab Publishing, 2021. ISBN 978-80-7648-047-6.
- KOPECKÝ, Milan. 1. československá samostatná tanková brigáda v Karpatsko-dukelské operaci. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha, 2004, 53(3), s. 53–73. Dostupné z: <https://digitalnitudovna.army.cz/view/uuid:f6c1f798-a0b7-42a5-9ba5-d2d7363edffb?page=uuid:cbe5b312-7250-11ea-a841-001b63bd97ba> [cit. 2024-01-24].
- KUBELKOVÁ, Radka. *Edvard Beneš mezi Londýnem a Moskvou: vývoj spolupráce londýnského a moskevského exilu - od československo-sovětské smlouvy k přijetí Košického vládního programu*. Praha: Epoque, 2017. ISBN 978-80-7557-074-1.
- KUKLÍK, J., *Uznání československé exilové vlády v letech 1940–1941*. In: *Historický obzor*, r. 6, č. 6–7, 1995.
- KUKLÍK, Jan. *Do poslední pence: československo-britská jednání o majetkoprávních a finančních otázkách 1938-1982*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1332-1
- KUKLÍK, Jan. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945: právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-665-1.
- KUKLÍK, Jan. *Vznik Československého národního výboru a Prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci v letech 1939-1940*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. 196 s. ISBN 8071841382
- KULKA, Erich. *Židé v československé Svobodově armádě*. Praha: Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0068-X.
- MARŠÁLEK, Zdenko. *"Česká" nebo "československá" armáda?: národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939-1945. 1938-1953*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2608-8.
- MOTL, Stanislav. *Kam zmizel zlatý poklad republiky: o tom, jak jsme museli spojencům platit zlatem za to, že naši vojáci mohli po jejich boku umírat ve válce proti Hitlerovi*. V Praze: Rybka, 2003. ISBN 80-86182-69-X.

NĚMEČEK, Jan a kol. *Československo-sovětská smlouva 1943*. Praha: Historický ústav, 2014. 209 s.: faksim. (Práce Historického ústavu AV ČR = Opera Instituti Historici Pragae. Řada A, Monographia; sv. 55) ISBN:978-80-7286-237-5.

NĚMEČEK, Jan. *Soumrak a úsvit československé diplomacie: 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Novověk. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1638-6.

NÝVLTOVÁ, Dana. Čs. vojenská správa v období druhé světové války. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha. 1965, 14(4), s. 582–628. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:ed0916dd-5308-4c44-afba-444a0d67618c?page=uuid:02b309be-63e1-11e9-8dea-005056b73ae5> [cit. 2024-03-07]

PLACHÝ, Jiří. Československé tankové výcvikové středisko ve Velké Británii. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha, 58(4), s. 60–68. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:014a423b-da16-4155-a17a-22edd0c8efde?page=uuid:0887b27e-728c-11ea-ad5f-001b63bd97ba> [cit. 2024-01-14]

PLACHÝ, Jiří. Vzbouřenci z Cholmondeley. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha, 2016., 65(3). s. 19-38. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:d0b271ac-2b24-45e7-b423-c8e1891d8714?page=uuid:6c6dbc85-72d6-11ea-82f1-001b63bd97ba> [cit. 2024-01-15]

RICHTER, Karel. *Československý odboj na Východě*. Praha: Správa sociálního řízení FMO, c1992. ISBN 80-85469-26-X.

RICHTER, Karel. *Československý vojenský odboj v Polsku 1939. Odkaz (Československý svaz protifašistických bojovníků)*. [Praha]: FÚV Československého svazu protifašistických bojovníků, 1989. ISBN 80-85007-96-7.

SEGEŠ, Vladimír; DANGL, Vojtech; ČAPLOVIČ, Miloslav; BYSTRICKÝ, Jozef; ŠTAIGL, Jan et al. *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2015. ISBN 978-80-7451-469-2.

SVOBODA, Gustav a JAKL, Tomáš. *1. československá divize ve Francii (1939-1940)*. Praha: Ministerstvo obrany ČR - Prezentační a informační centrum MO, 2010. ISBN 978-80-7278-541-4.

VALIŠ, Zdeněk. Ze sovětských gulagů do československé armády. Online. *Historie a vojenství*. Vojenský historický ústav Praha, 57(1), s. 43–58. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/view/uuid:2224d6d6-5b32-411b-9649-40f4731a36f9?page=uuid:e51ff4e9-7278-11ea-af5c-001b63bd97ba> [cit. 2024-02-05].

WAGNER, Otto. *S cizineckou legií proti Rommelovi: vzpomínky plukovníka Otto Wagnera z 2. světové války. Paměti (Naše vojsko)*. Praha: Naše vojsko, 1970.

ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica. *Československá armáda 1939-1945: (plány a skutečnost): příspěvky z mezinárodní konference 22.-23. října 2002*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informací a služeb, 2003. ISBN 80-7278-187-1.

Internetové zdroje

BERNATT-RESZCZYŃSKÁ, MARKÉTA. *Nemohli bojovat. Čechoslováci zatkli Sověti, kteří napadli Polsko*. Online. 18. 09. 2020. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/nemohli-bojovat-cechoslovaky-zatkli-soveti-kteri-napadli-polsko> [cit. 2024-03-07].

Československý národní výbor a prozatímní stání zřízení ČSR v emigraci. Online. Vláda České republiky. 2008, 20. 12. 2008. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/cz/urad-vlady/historie/ceskoslovensky-narodni-vybor-a-prozatimni-stani-zrizeni-csr-v-emigraci-50551/#>. [cit. 2024-01-19]

KRAWCZYK, Andrzej. *The start of a common fight: Czechs and Slovaks at the Polish Army's side in September 1939 The 83rd anniversary of the German occupation of Czechoslovakia*. Online. Polish history. Dostupné z: <https://polishhistory.pl/the-start-of-a-common-fight-czechs-and-slovaks-at-the-polish-armys-side-in-september-1939/> [cit. 2024-03-07]

PLACHÝ, Jiří. *Výročí vytvoření 1. československé divize v roce 1940*. Online. 2014. Vojenský historický ústav Praha. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/en/vyroci-vytvoreni-1-ceskoslovenske-divize-v-roce-1940/> [cit. 2024-01-19]

STRAKA, Karel. *Vzkaz pro generála*. Online. Vojenský historický ústav Praha. 09. 08. 2021. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/en/vzkaz-pro-general/> [cit. 2024-01-07]

VACEK, Martin. *Přišel čas očistit jméno (armádního generála) Lva Prchalý*. Online. Ústav pro studium totalitních režimů, 2023. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/prisel-cas-ocistit-jmeno-armadniho-general-a-lva-prchaly/> [cit. 2024-03-02].

Ostatní zdroje

Dekret prezidenta polské republiky z 3.9. 1939, znění dostupné z: <https://www.dws-xip.com/wojna/walka/dekret.pdf> [cit. 2024-03-05].

Provolání vrchního velitele polských ozbrojených sil z 3.9. 1939 znění dostupné z: <https://www.dws-xip.com/wojna/walka/odezwa.pdf> [cit. 2024-03-06].